

①

בראשית ח נח קבר

אונקלוס

כא וירח יהוה את־ריח הניחח ויאמר יהוה אל־לבו לא־אסף לקלל עוד את־האדמה בעבור האדם כי יצר לב האדם רע מנעריו ולא־אסף עוד להבות את־כל־חי כאשר עשיתי:

כא וקביל יי ברעוא ית קורבנה ויאמר יי במימרה לא אסף קמלט עוד ית ארעא בריל חוכי אנשא ארי יצרא לא דאנשא ביש מזערה ולא אסף עוד קממחי ית כל דחי כמא

לקט בהיר

רש"י

אלה כדי להקריב קרבן מהם (כח) מנעריו. וכו' שהקריב מכל מין ומין, והם אלפים ורבעות, וכפרט שלמד מורה וידע שישראל לא יקרבו אלא בקר ואלו מור ובני יונה, לזה מרץ שאמר לא נזה וכו', מאלו פי' מכל אלו, קרבן מהם פי' מכולן (נח"י): (לג) פי' המסורה שהיא בלא וא"ו מורה שהיא גם מלשון יוער כמו התערי מעפר, שלא דוקא מעת ועורמו כשהוא ילד קטן אלא משעה שהתחיל לעשות פעולה לאלה (רא"ם), וזה לימוד זכות קלמ, הגם שאין זה התנלות להפטר מעונש המגיע לו, אבל כולי האי להכריח כל בשר ולהשחית את הארץ בשבילו אינו מגיע, שהרי קודם שניתן בו שכל דעת להבין ולהבחין כבר מלומד ומורגל במעשיו הרעים (אדה"ח): (לד) כי ענין השבועה היא לחזק אמירתו ולקיימו, וכן מרגם שבועה קיימה, וכמו כן כשחזר בו ב' פעמים הן הן או לאו לאו מחזוק ומקיימו ודינו כמו לשון שבועה - ודע שבגמרא שבועות שלפניו ואמר רבא וכו' לאו לאו תרי זמיני וכו' דכתיב ולא יכרת כל בשר (ט' י"א), ולא יהיה וכו' (ט' ט"ו). אבל גירסת הרא"ש ו"ל דכתיב לא אוסיף ולא אוסיף, והטעם טעמו ב' טעמים, חדא שזה נאמר להבטחה לנח ולשבועה עת היריחו ריח קרבנותיו, לא כן לא יכרת, אלא עמידות משמיעו שיעלה הקשת בענן ומוזה ימיחם שלא יכרת, והשנית שאפילו יאמר אדם דבר אחד אלף פעמים לאו כלום הוא אם יש הפסק בין אמרותיו אך ורק בזה אחר זה כמו שהיה כאלו משא"כ לא יכרת ולא יהיה ע"כ תוכן דבריו ז"ל, וא"כ נובל לומר שזו שיטת רש"י ז"ל ג"כ, ודעת רש"י ז"ל (וכן דעת חז"ל לפי גירסא זו) שפי' אומר לקלל עוד את האדמה הוא לקלל את העולם בעבור רעת האדם כמו שהיה במבול, וזו הוא מה שחזר לומר ולא אוסיף עוד להכות את כל מי וא"כ אמר דבר אחד ב' פעמים, ואין הפי' ג' טעמים מן האדמה וכדומה מפני ד' טעמים, א) מה ענינו של הבטחת האדמה אלל נחת רוח של נח, ומה צורך בשבועה, ב) אם תמנא לומר שהוא דרך אגב היה לו להקדים כל מי שהיה העיקר ולטפול לו לאחריו האדמה, ג) מה טעם בנתינת טעם כי יצר לב וכו', התנלות זה עולה יפה לאדם ולא לאדמה, ד) פשיטא שלא יריב הקב"ה לאדמה חנם, וכל מה שהיה היה בשביל מטאת עלמו ששימחה וכו', אלא ודאי דבר אחד הוא וכפול רק משום שבועה (רא"ם), ומה שהובא בש"ס שהכפל הוא שהל"ל לא אוסיף אחד על ב' דברים ע"ה לא אוסיף לקלל האדמה ולהכות כל מי, כבר נדחה כברא וזו נספחה דברי דוד בטענה שא"כ היה נשמע שז' דברים כאחד לא אעשה, אבל זה לחוד וזה לחוד אעשה עיי"ש, ואין להקשות על שיטת רש"י ורא"ש הלא הלא דברים שכלל לאו כלום הוא, וכאן כתיב ויאמר ה' אל לנו, אין זו קשיא, כי אמת שחילוק יש בין דברים שכלל ובין דברים שבפיה, אבל אין שייך לחלק בתי שעלמותו לבו פיו מחשבותיו ואמרותיו מאחדים בתכלית האחדות ב"ה ובי"ש (בר"א), ובספ' ברא' נשדה כתב שרבינו ידע דרשת חז"ל שהוא על ולא יכרת, אלא שהוסיף מדעתו הרחבה שגם זאת כשדיבר כביכול אל לנו כפלו לשבועה (וכן משמע מלשון התנח"ך) כדי ליישב הכפל, ומה שהביא מהש"ס, הוא, שחז"ל דרשו כפל כה"ג בספוק אחר (וראיה ממה שאמר "וכן" דרשו בשבועות, ולא אמר "כן" דרשו) ומשם נשמע לכאן, וחז"ל אמרו דרשמש דוקא שם, כי שם הקב"ה

אור החיים

כא. וירח ה' וגו'. כוונת ההודעה לומר שהגם נכסי שמים אשר ברא ה' בעולמו אף על פי כן שהקריבן שהקריב נח ונכסיו הם נחרזה בהם ובאמלעות הקרבנות נדב להטיב

אונקלוס

בראשית ח נח קבג

בגד עסק: י כל חיתא דעסק מקל בשרא בעופא ובבערא ובכר רחשא דרחש על ארעא אפיק עסק ונתלדון בארעא ויפשוו ויסגון על ארעא: יי ונפק נח וקנחוי ואתתה ונשי בנוהי עמה: יי כל חיתא כל רחשא וכל עופא כל דרחש על ארעא וירעיתיהון נפקו מן תבותא: כ וקנא נח מדבחה קדם יי ונסיב מכל בערא דבא ומכל עופא רבי ואסיק עלון במדבחה:

ונשי־בניך אתך: י כל־החיה אשר־אתך מכל־בשר בעוף ובבהמה ובכל־הרמש הרמש על־הארץ כתוב הוצא יי הוצא אתך ושרצו בארץ ופרו ורבו על־הארץ: יי ויצא־נח ובניו ואשתו ונשי־בניו אתו: יי כל־החיה כל־הרמש וכל־העוף כל־רמש על־הארץ למשפחתיהם יצאו מן־התבה: כ ויבן נח מזבֶּח ליהוה ויקח מכל א הבהמה הטהרה ומכל העוף הטהור ויעל עלת במזבֶּח:

לקט בהיר

רש"י

ב"ח: (ח) הוצא. הוצא כתיב הוצא קרי (ב"ח), הוצא חמור להם שילחוי (ב"ח), הוצא חס אינם רוצים ללאת הוליאם אלה: ושרצו בארץ. ולא כתיב: (ב"ח), מגיד שאף הבהמה והעוף נאסרו בתשמיש: (יט) למשפחתיהם. קבלו עליהם על מנת לידבק במיין (ב"ח): (כ) מכל הבהמה הטהורה. (כ) אמר לא נזה לי הקדוש ברוך הוא להכניס מאלו ז' ז' להמיר להם לעשות פעולה לשריפה ואינה ברכה והבטחה

שיפרו וירצו, דא"כ אין שחר למיעוט (ג"א), ומאמר זה המשך למאמר הקודם, שאמרנו הוצא בעל כרחם אם אינם רוצים ולמה כך, כדי ושרצו דוקא בארץ ולא בתבה, וכמו שאמרנו גבי נח ובניו שדוקא אחר הליאה הותר להם (ב"ב), כי החיבה ניבנית בסוד עליון והיתה בה קדושה ימירה (נח"ק): (לא) קשה לרבינו מה זה למשפחותיהם, הלא לא היו אז רק זוגות איש ואשתו והיל"ל למיין יצאו, ומשני שמה שבטעמן יצאו למיין אין בו חידוש להשמיענו כי כל אלו לא השחיתו דרכם ולא שמשו בתבה, אבל קבלו על זרעם לדור דור (מ"ל), ולי רש"י "קבלו ע"מ" פי' שהקב"ה התנה להוציאם ע"מ כן והם קבלו (ב"ב), וענין הקבלה היא שנתהווה בטבעם לדבק רק במיין (בא"י): (לב) לא נחשור רבינו לפרש כלום על מאמר הכתוב ויבן מזבֶּח או על ויעל עולות, שדבר פשוט הוא להודות לסיבת כל הסיבות, אלא ההערה היא במה שאמר מכל הבהמה

אור החיים

היציאה שדייק דברי ה' כמו שדייקנו. גם ממואל שילחוי" (והוא אומר ויאל נח ובניו הרי זה מורה דבר אחר יודע כי שמרו מלוח ה' והיו פרושים באצבע שעד זמן היציאה והם פרושים, ועיין מה מנשותיהם כדבר מלך כל זמן היוחס כתיבה עד שכתבנו בפסוק (ע' ז') ואתם פרו ורבו:

אור בהיר

צה) פי' כוונה ב' ביהור הכתוב להודיע ששמרו כל הזמן מכל קל וחומר.

121
ד"ר דחורתיך
אור החיים

יבִיאֲךָ הָאֱלֹהִים בְּמִשְׁפָּט: וְהִסֵּר
 פְּעַם מַלְכְּךָ וְהֵעֵבֵר רָעָה מִבְּשָׂרְךָ כִּי־
 הַיְלָדוֹת וְהַשְּׁחָרוֹת הֶבְלִי: יב א וְזָכַר
 אֶת־בּוֹרְאֶיךָ בְּיָמֵי בְּחֹרְתֶיךָ עַד אֲשֶׁר
 לֹא־יָבֹאוּ יָמֵי הָרָעָה וְהִגִּיעוּ שָׁנִים
 אֲשֶׁר תֹּאמַר אִי־לִי בָהֶם חֲפִיץ:
 ב עַד אֲשֶׁר אֲשֶׁר לֹא־תַחֲשֵׁךְ הַשְּׁמַשׁ
 וְהָאוֹר וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים וְשָׁבוּ הָעֵינִים
 אַחֲרֵי הַגְּשָׁם: ג בְּיוֹם שִׁזְעוּ שְׁמַרְי

תולדות אהרן

[י] שבת קנב, העניח ד, נדרים כב, יב [א] שבת קנא, ירושלמי סוטה פ"ב ב, ב"ר פנ"ט ו, ריק"ר פי"ח א, איכה רבה פתיחתא כג, זהר ח"א ר"ד, ח"ג יג, פז, [ב] שבת שם, ריק"ר שם, איכה רבה שם, זהר ח"א רכז, ח"ג פד, [ג] שבת קנב, ריק"ר שם, איכה רבה שם, זהר ח"ג רלח, ח"ג ג.

עד דלא יתעממו ריסי עינך יהון זלגין דמעוּת פֿעננין פתר מטרא: ג בְּיוֹמָא דִּי יוֹעֲזָן

רש"י

היה כי על כל אלה יצאך השופט נמשפט: (י) והסר כעם, דנרס המכעיסים את המקום: והעבר רעה, יצר הרע: כבשך, שיהיה לך לב נשך: והשחרות, נערום, שראש אדם שחור צימי עלומי: יב (א) וזכור את בוראך, תמן מנין (אנו פ"ג מ"א) עקביא בן מהללאל אומר הסמל בשלושה דברים וכו', וממקרא זה דרש ט, וזכור את בוראך קבך מקום עפר רמה ותולעה, וזכור בוראך צאר שנבעת ממקורה היא טפה סרוחה של זרע ושל לונן: ימי הרעה, ימי הזקנה והחלשות (קה"ר י"א): (ב) עד אשר לא תחשך השמש, אמרו רבותינו (שם קנא): זו פדחת י, שהיא מאירה ומאנבת נאדם צחור, וכשמזקנה היא מעלת קמטין ואין מלנבת: והאור, זה החוטם, שהוא מואר קלסמר פנים: והירח, זו נשמה, שמאירה לאדם, שכיון שניתלה הימנו אין לו מאור העינים: והכוכבים, אלו הנקמות, רומני דאפי כ שקורין פומלי"ש של לחיים, שמלנינים: ושבו העינים אחר הגשם, מנחם שהיית המאור אחר דמעט הנכי, מכמה לרות שעברו עליו: (ג) שיוועו, ירמיתו: שומרי הבית, אלו הללוות והכסלים המנינים על כל חלל הגוף:

מצודת דוד

תהיה כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט: [י] והשחרות, כן יקראו ימי הנעורים שהם תחילת ימי (י) והסר וגו', אם לבך תסית אותך לעשות דבר האדם, כמו השמר שהוא תחילת היום: יב [ג] שיוועו,

מצודת ציון

ענין רעד ורמס, כמו והיה רק זועה (שפיה נמ"ט):

המכעיס את המקום ברוך הוא, הסר הדבר הזה מלכך ולא תעשה אותה: והעבר וגו', אם כשרך יתארה להתענג בדבר הרע כענין המקום, העבר הדבר הרעה הזאת מבשרך ולא תתענג בה: כי הילדות והשחרות הבל, התארה שיש לאדם בימי הילדות והנעוּת המה מבלי תועלת, ולכן הוהר מאד מאד: יב (א) וזכור את בוראך, את המקום ברוך הוא אשר ברא אותך, אותו וזכור בימי הבחורות בעוד הכח בידך ללכת בדרכי ה' ולעבדו: עד אשר טרם שיבואו ימי הרעה הם ימי הזקנה ותשות הכח, כי אז יקשה מאוד יותר מימי הבחורות: והגיעו שנים, אז הגיעו השנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ ורצון, כי מגודל החלשות יבחר או במיתה: (ב) עד אשר, טרם שתחשך השמש ואור היום וכו', רוצה לומר טרם שתחלה ותפול למשכב, כי החולה כשיקשה עליו החולי נראה לו כאילו חשכת השמש והאור וכו': ושבו העינים, יחזרו העינים לבוא להחשיך האורה אחר ירידת הגשם שהיה אז מעט אורה, רוצה לומר אחר שירווח לו מעט מן החולשה וראה האור יחזור להחולשה ויחשך לו: (ג) ביום שיוועו, זה יהיה ביום שיחלש מאד, וירתתו שומרי הבית הם הידיים והזרועות שהם שומרי הגוף שלא יגע בו דבר רע, וכשהאדם נחלש מאד מרתחין ידיו וזרועותיו:

תעלומות חכמה

מאמר מה תועלת נמשונה זו אשר כבר אין צריכה ומפץ ורלון, ומכל מקום עשה אלה שכן ושוב: (ב) עד אשר לא תחשך השמש, היינו ימי המיתה, והמשל לזה שכתנו שהשמש הוא אור גדול, ונמשל השמש נשאר עדיין אור גדול מהשמש, ולמטה מה והוא הירח, ולמטה מה והוא הכוכבים, כמו כן יש נאדם, כי הנשמה מתפרדת מעט מעט כל יום קודם מימה, מקודם מפרד הנשמה, ואחר כך היום ואחר כך הנפש מתחיל להפסד מהגוף, וממשל הנשמה לשמש, והנפש הירח, והאנדרס לכוכבים: ושבו העינים אחר הגשם, אחר נפלו למטה, יתחילו הלימות השרשיות שבו להשיבם, כמו העינים אחר הרקם הגשם שנשאר ריקנין ויבשים, כמו כן מיישב הלימות השרשיות אחר שאלה מהן כל לחותן: (ג) ביום שיוועו שומרי הבית, היינו כל האברים ירממו, ואחר כך יתעמו: ובמ"א הנוחנות, אלו אפשר שזו

ספורנו

י והסר כעם כבשך, אל תכעוס על שלות הרשעים בעולם הזה: והעבר רעה מבשרך, יצר הרע המסית בעת הילדות והבחורות: כי הילדות והשחרות, התכלית המושג בהסתתם הוא התענוג בחיי שעה: הבל, הוא דבר בלתי נחשב: יב א וזכור את בוראך, להשתדל בעינין ובמעשה לכבודו: בימי בחורותיך, בזמן שתוכל למאוס ברע ולבחור בטוב ולעשותו כמו כן היפך זה, כאמרם ז"ל (שבת קנא): עשה בערב שאתה טוצא ומצוי לך ואתה בידך, עד, בערב: אשר לא יבואו ימי הרעה, אפיסת הכחות בוקנה: והגיעו הימים אשר תאמר אין לי בהם חפץ, אין לי בהם תאוה שום תענוג בחיי העולם הזה, כי אז לא תחשב לך לצדקה כל כך אם תחדל בהם מחטוא, כאמרם ז"ל (שחריר כב), חסדיה לגבא נפשיה בשלמא נקט: ב עד, בערב: אשר לא תחשך השמש, הלב, בתגבורת הליחה השחורה בו: והאור, הרוח החיוני אשר בו: והירח, המוח המקבל האור החיוני מן הלב: והכוכבים, החושים החיצוניים והפנימיים: ושבו העינים, האדים החזורים חלילה: אחר הגשם, אחר ירידת החוליים: ג ביום שיוועו שומרי הבית, העצבים אשר סביב לעצמות:

אבן עזרא

י והסר, פירשתי למעלה (לעיל י): ומלת שחרות, מן כי עלה השחר (נלש"ש ל"ט), כי דימה ימי השחרות לשחר כשיצקע, כענין אז יקבע כשאר אורח (שפיה נ"ט ט), או יהיה השחרות רמז לשער השחור, מענין שחורה אני וגואה (ש"ש א' ה): יב א וזכור, מללנו נעורים, עלומים, זקונים, כולם לשון זכרים רק בחזרותיך ילא מן הדרך, יש אומרים מהם שמי לשונות, ויפרש משרת משה מנחמיו (במדבר י"א ט) כמו מנחמוני, כי כל בחורים הם יקמנו לא ישמנו: ימי הרעה, הם ימי הזקנה לוקן ימי החולי לכל, הוא החולי שימות בו: ב עד, פירוש והאור הוא אור השחר שיעלה טרם זרוב השמש, ויעמוד אחר זרוב שעה ושלש שעה מהשעות השוות, ואחר שאזכיר השמש מה לורך היה לו להכיר האור והירח והכוכבים, בעבור שימלאו נבדלים כמו עופות שלא יוכלו לעוף ביום מפני להט אור השמש, והקרוי כי זה דרך המקרא להקדים או לאמר, כמו הנה לא יסו ולא יישן (מל"ג ק"א ד), והתנמה יומר קלה מן העינה: יש מפרשים ושבו העינים, על הנכי, ואחרים אמרו על הליחה המתגברת עליו, והכונן נעני שהוא כמשמעו, כי החולה נעם מוחו יחסך לו העולם ומרלה לו כאלו העינים הסמרו האור, וכן הוא ושנו העינים להגשים אחר הגשם: ג ביום, מלת חושו כמו ולא

תקצו

תהלים קיא קיב

עשיהם

תהלתו

עמדת

לעד: פ

תרגום

א הללויה טוביה דגברא פנוי פדר תרציא יתברך: גמלא ועותרא בביתיה וזכותיה קמא לעלמין: ד דנח בחשוכא נהוד לתרציא חננא ורחמנא ועדיקא: הגברא

מצודת דוד

ולשכל טוב יחשב לכל העושים כן, כי אז תהיה תהלתו עומדת לעד להיות מהולל בחכמה כי תהיה מחקימת, מה שאין כן אם לא תקדום היראה אל

אבן עזרא

שור (בראשית מט כב). ויתכן שישוּב וי"ו תהלתו אל שכל טוב. ורבי משה אמר כי ה"א ומ"ם עושיהם שבים אל החכמה והיראה, והטעם כי העושים כפי חיובם וכדרך שידורו: (א) הללויה אשרי איש. הללויה

רד"ק

דעתו בלמדו החכמה בתורה אשר למד תחלה, כי כבר תקעה יתד במקום נאמן ויקרב דרכי החכמה אליה בכל כחו, לפיכך אמר ראשית חכמה יראת ה'. ואמר שכל טוב שכל טוב עושיהם. פירוש שכל טוב והשגחה טובה יש לעושה את שתייהן שמתעסק ביראת ה' ובחכמה. או פירוש שכל טוב, הצלחה. כלומר שיצליח המתעסק בשתייהן בעולם הזה ובעולם הבא: תהלתו עומדת לעד. כי עושה מעשה היושר ושומר התורה והמצוות, תהיה תהלתו כפי האנשים

מדרשי חז"ל

ממנו בחכמה ובמנין, שנאמר: ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם, לעושים לא נאמר אלא לעושיהם, לעושים לשמה ולא לעושים שלא לשמה. (שם יו). (א) אשרי איש ירא את ה' וגו'. גדול הנהגה מיגיעו יותר מירא שמים, דאילו גבי ירא שמים כתיב אשרי איש ירא את ה', ואילו גבי נהגה מיגיעו כתיב יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא, ולגבי ירא שמים וטוב לך לא כתיב ביה. (ברכות ח.). אשרי איש ירא את ה'. אשרי איש ולא אשרי אשה, א"ר עמרם אמר רב: אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש. ר' יהושע בן לוי אמר: אשרי מי שמתגבר על יצרו כאיש. במצותיו חפץ מאד, אמר ר' אלעזר: במצותיו ולא בשכר מצותיו, והיינו דתנן הוא היה אומר אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס, אלא

נושאי הפרק

- (א) שבח ירא ה' והחפץ במצותיו.
- (בג) הגמול לירא ה' - בנים ישרים ועושר בביתו.
- (דו) משפיע מטובו לאחרים.
- (זח) שלות נפשו ובטחונו הגדול בה'.
- (טו) קרנו מתרוממת ורואה במפלת הרשעים.

תרגום

תהלים קיב

תקצו

3

ב גבר באורייתא יהונו פנוי פדר תרציא יתברך: גמלא ועותרא בביתיה וזכותיה קמא לעלמין: ד דנח בחשוכא נהוד לתרציא חננא ורחמנא ועדיקא: הגברא

במצותיו חפץ מאד: ב גבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יברך: ג הון ועושר בביתו וצדקתו עמדת לעד: ד זרח בחשך אור לישרים חנון ורחום וצדיק: ה טוב איש

רש"י

וללוש, וזהו שאמר שלמה שוקיו עמודי שש וגו': (ו) טוב איש חנון ומצודה וגו'. שמונ (ז) דור ישרים. אשך יעורך יהיה זרעו: (ד) זרח דלס ומלוה להס ולינו מדקדק לומר אין יכולת בחשך אור. כמו הזרית, ומדרשו, הוא עלמנו צדי, ואת דבריו הנריכין לו במאכל ונמשתה כמכול נעשה להס אור, כמו ה' אורי וישעי (לעיל ונכנסות, מכלכל במשפט וצמדה, ומס על נכסיו:

מצודת דוד

לא תעשה: במצותיו וגו'. לקיים מצוות העשין: (ב) גבור. לא זה בלבד שאשרי לו, כי גם לזרעו ייטיב ויהיה כל אחד גבור בארץ, ואף כל אנשי הדור של הישרים יהיו מבורכים כי מכריעים את העולם לזכות: (ג) הון ועושר. עם כי יקבל גמול טוב בזה העולם ויהיה הון ועושר בביתו, עם כל זה שכר

אבן עזרא

במצותיו חפץ מאד. הם מצות עשה, וטעם מאד כי בכל מאדו יעשה: (ב) גבור. חסר כ"ף, כמו ועיר פרא (איוב יא יב), והטעם כגבור נודע בדורו כן יהיה זרעו: דור ישרים. הוא האב והבן, והברכה היא: (ג) הון ועושר בביתו. וההון שיש לו לא עשהו בחמס וגויל, רק בצדק, על כן וצדקתו: (ד) זרח. הצרות דומות לחשך, כמו העם ההולכים

רד"ק

במצותיו חפץ מאד. מצות עשה עושה אותה בחפץ לבבו, לא להתגדל בפני בני אדם אלא בחפץ לבבו באהבת האל יתברך שצוהו לעשותם, לפיכך אמר מאד, כלומר שרודף אחר המצוה ומתאמץ לעשותה בכל כחו בגופו וממונו: (ב) גבור. ובעבור מעשיו הטובים ישלם האל יתברך גם לבניו אחרי, וזרעו יהיה גבור בארץ, שכני אדם יראוהו ויכבדוהו כמו שיראו בני אדם האדם הגבור: (ג) הון ועושר בביתו. לו ולבניו בעולם הזה: וצדקתו עומדת לעד. לעולם הבא. ויש מפרשים בעולם הזה. ופירוש לעד, לבניו

מדרשי חז"ל

(ב) גבור בארץ יהיה זרעו וגו'. זה יצחק, כי ביצחק יקרא לך זרע. ומה גבורתו, ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו, אין זה גבור שעשה לעקרה שתלד. דבר אחר, גבור בארץ יהיה זרעו, זה יעקב שנאמר: ועתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך זרע אברהם אביה. ומה היה גבורתו,

של אדם מתאוה להם ומחמדתם, הפורש מהם על אחת כמה וכמה שיזכה לו ולדורותיו ולדורי דורותיו עד סוף כל הדורות.

פרק שביעי [כה]

א. אף על פי שיצר לב האדם רע מנעוריו, אם יתחיל לשברו ולדכאו בתחלת נעורו יהא קל בעיניו לנצחו לכל דבר שירצה, אבל אם יפל פיר יצרו בתחלה וימשך אחריו, ימצאנו בכל עת יותר קבד עליו וקשה מלנצחו ומתגבר עליו בכל יום, כדגרסינן במסכת סנה, פרק החליל (נכ, א): אמר רב אסי: בתחלה יצר הרע דומה לחוט של עכביש ולבסוף דומה פעבות העגלה, שנאמר: 'הוי משכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה' (ישעיה ה, יח).

ב. וגרסינן נמי פרק הרואה (ברכות סא, א): דרש רב נחמן בר רב יצחק: מאי דכתיב: 'וייצר ה' אלהים' (בראשית ב, ז), בשני

מתאוה להם ומחמדתם, הפורש מהם על אחת כמה וכמה שיזכה לשכר טוב לו ולדורותיו ולדורי דורותיו עד סוף כל הדורות!

א. אף על פי שיצר לב האדם רע מנעוריו, אם יתחיל לשברו ולדכאו בתחלת נעורו יהיה קל לפניו לנצחו לכל דבר שירצה, אבל אם יכנע ויפיל עצמו ביד יצרו בתחילה, וימשך אחריו, ימצא אותו לפניו מפעם לפעם יותר קבד עליו וקשה לנצחו, והוא גובר עליו מיום ליום, כאשר למדנו, אמר רב אסי: בתחילה, יצר הרע דומה עליו כחוט של קורי עכביש, שבקל הוא מנתק עולו מעליו, ולבסוף הוא דומה עליו כחבל העבה שקושרים בו את הפרה למחרישה, שנאמר: 'הוי, מושכי העון בחבלי השוא, וכעבות העגלה חטאה' — בתחילה הם מושכים עליהם את עול היצר בחבלים שאין בהם ממש, ולבסוף הם נרתמים אל חטאם כבחבלים עבים של עגלה, שמתוך שעבירה גוררת עבירה נשורים המניעים הדקים לחבלים עבים שקשה לנתקם (ח"א בסנהדרין צ"ט).

ב. ולמדנו גם, דרש רב נחמן בר יצחק (ובגמ' שלנו, וכל"ש בראשית כ, "בר רב חסדאי"): מה נרמז במה שכתוב 'וייצר ה' אלהים את האדם', 'וייצר' בשני

יודין? שתי יצירות הללו למה, אחת לטובה ואחת לרעה. מתקיף לה רב נחמן בר רב יצחק: אלא מעתה גבי בהמה דלא כתיב בה 'וייצר', הכי נמי דלא שליט בה יצר הרע, והא קא חזינן דמזקא? אלא קרבי שמעון בן פזי, דאמר: אוי לי מיצרי אוי לי מיצרי. ללמד, שהיצר הרע גובר על האדם ואין מניחו לעשות רצון קונו אם לא ילחם עמו.

ג. ואמרין עלה: תניא, רבי יוסי הגלילי אומר: צדיקים, יצר טוב שופטן, שנאמר: 'ולבי חלל בקרבי' (תהלים קט, כב): רשעים, יצר הרע שופטן, שנאמר: 'נאם פשע לרשע בקרב לבי' (שם לו, ב); בינוניים זה וזה שופטן, שנאמר: 'פייעמד לימין אביון להושיע משפטי נפשו' (שם קט, לא). (אמר המחבר: נראה לי

"יודים"? לרמז כי בשתי "יצירות" יצר ה' את האדם, כלומר: בשתי יצרים, אחד יצר-טוב: ואחד יצר-רע (עפ"י הגמ' שלפנינו). מתקיף אותה רב נחמן בר יצחק, את הדרשה הזו: אלא מעתה, אצל בהמה שלא כתוב בה "וייצר" — בשתי "יודים", שהרי כודאי אין לה גם יצר טוב, אבל משלא כתוב בה אפילו "וייצר" ב"יוד" אחת (ח"א), גם כן תאמר שלא שולט יצר-הרע, והרי רואים אנו שהיא מזיקה?! אלא, כך תדרוש את רמז שתי ה"יודים" הכתובים ב"וייצר" שבאדם, כרבי שמעון בן פזי, שאמר: לכך נכפלו ה"יודים" בתיבת "וייצר" זו שביצרת האדם, לחלק לך את התיבה לשתיים, וגם לכופלה פעמים: "וי יצר", "וי יצר", לרמז על צרת נפש האדם, הצועק: אוי לי מיצרי — המסיתני; אוי לי מיוצרי — המלמדני, וזאת, ללמד שהיצר הרע גובר על האדם ואינו מניח לו לעשות את רצון קונו, אם לא שילחם האדם עמו.

ג. ואמרנו עליה, על דרשה זו (שם סא): כרייתא, רבי יוסי הגלילי אומר: צדיקים, יצר-הטוב הוא מנהיגם, שנאמר בדברי דוד: 'ולבי חלל בקרבי' — יצר הרע שבלבי נפל חלל, שניצחתיו והריהו כמת (רש"י, ועי' ח"א): רשעים, יצר-הרע הוא מנהיגם, שנאמר על הרשע: 'נאום פשע לרשע בקרב לבי, אין פחד אלהים לנגד עיניו' — אומר אני בלבי, שדבר ה"פשע" הוא מנהיג בלבדו את הרשע, עד שאין פחד ה' לפניו, וזלתי הנהגת ה"פשע": בינוניים, שני היצרים מושלים בו ומבקשים להנהיגו, שנאמר: 'כי יעמד לימין אביון, להושיע משפטי נפשו' — הקב"ה עומד לעזר לימינו של מי שהוא צריך ישועה מתוך ששנים מבקשים להיות מנהיגי נפשו. (אמר המחבר: טעמו של דבר נראה לי כך, שהצדיקים גוברים על

המשך במלח נ"א, דהיינו כשיגדל נ"א פירוש שיחמלא אומות כמו נ"ן אל"ף עולה רז"י שנמשך מש"י עולמות למטה כנודע, ויחגלו החסדים אמן.

דבר אל בני ישראל בבואכם אל הארץ אשר אני מביא אתכם שמה והיה באכלכם וגו' תרימו תרומה לה' (טו, יח). הנה הצדיק הקדוש מהר' משולם זיסל מאניפאלי אמר: כשהאדם אוכל בתאומו לפי דמיונו שאי אפשר לחיות בלא אכילה ושתייה, צודאי מן הנמנע שירים נילוי הקדושה שבחן המאכל למעלה. רק אם האדם חכם ומשכיל על דבר, ואומר בלבו הלא צודאי אם הצורא ב"ה רצה שנחיה בני אכילה, צודאי היה אפשר להחקיים כמו עתה. אלא שהצורא ב"ה רצונו להחיות נפש כל מי על ידי אכילה, וע"י זה אני מוכרח לאכול בקדושה וטהרה, שאני עושה רצונו צוה. ואז יש צנח אדם להרים נילויין קדישין לשורשם וזה פירוש הפסוק: צבואכם אל הארץ, דהיינו אל הארציות, ותדעו נאמנה אשר אני מביא אתכם שמה, כי אני הבאתי אותך לזה, שהרעבון והצמאון מאת השי"ת, והשביעה גם כן מאתו. אז והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה לה', ותגביהו הנילוין קדישין למעלה ודפח"ת.

→ רמעהה נבאר שאר הפסוקים שכחוב: ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה, פירוש שלא יאמר האדם הנה אנכי עדיין רך בשנים ויש עת לכל חפץ, כשאזקין אשוב לעבוד אותו ית' בהגבחה הנילוין קדישין אבל עתה כחצי (קהלת יא, ט) שמת צמור בילדותך. ולזה אמר

וזה פירוש: מנא משה להקב"ה שהיה קושר כתרים לאומיות, פירוש כתר, הוא הרצון*. והקב"ה קשרם לרצון של כל אחד ואחד, ולהראותם כי כל רצונם נכלל ברצונו, ולא יוכלו לעשות דבר שלא ברצונו, וזה התיקון לכל העולמות כנודע. ולכן אף על פי שציקש הקב"ה שאילת שלום ממשה רבינו ע"ה, דהיינו שיעשה יחודים הקדושים ונוראים ושלום בפמליא של מעלה, השיב לו משה, כלום יש עבד שנותן שלום לרבו, כלומר הנני רואה צעיי, התקשרות הכתרים רומז, שכל רצון הנבראים אפילו מה שעושים רצונך הכל הוא נכלל ברצונך הפשוט, ומצלעדיך אין כלום. ואיך אוכל ליתן לך שלום ולעשות שום דבר, כי יש לי אימה גדולה ובושה עזומה אפילו לעבדך ולעשות רצונך. ואמר לו הקב"ה היה לך לעורני, "לך" דייקא, פירוש הגם שאתה רואה בעולמות שאני מקשר רצונם ברצוני, כי אל אשר יהיה הרוח ללכת ילכו לא יצבו בלכתן (יחזקאל א, יב), מה שאין כן אתה הוא ילוד אשה, עיקר תענוג הנבראים מה שבראחי אתכם בצחירה חפשית, ואפילו הכי אתם עושים רצוני. וענין זה עמוקה מארך מדה להצין, כמ"ש הרמב"ם בה' תשובה (פ"ה ה"ה) ענין הרצון הזה שניתן צבני אדם לעשות רצון צוראם או להיפך ח"ו, ע"ש. ואתה היה לך לעורני, על ידי מעשיך הקדושים, שלכן נוצרת וזה רצוני. ולכן מיד אמר משה ועתה יגדל נא כח אדני, והמשך החסד עליון בהנהגת הקוין הנקרא מדה צמדה וזעיר אנפין כנ"ל. וזה רומז יגדל, לירוף י"ג מליין, יהיו נמשכים לנ"ל, הוא הזעיר, שהוא צמחינת ד"ל מחסדים, וזן מדה צמדה. וגם

* ע"י לעיל ר"פ לך לך.

הם סוד אחד*. וכן כאן, כי הדיים הם הזרועות עולם, חסד וגבורה, וכן העינים נקראו חסד וגבורה לעולמות שלמעלה מהם כנודע. יוסף אומן זה הקב"ה שמעלים כחו של דייק שיעשה רצונו, דהיינו הגם שמתנהג בדרך דייק יסוד עולם, והוא דיוקן אדם. מעלים כחו שיעשה רצונו, הוא הרצון העליון שלו מלא חסדים ורחמים, ומשפיע לישראל כל טובה שהוא גנוח בדיק והנהגת מדה צמדה. ואמר שם, דבר אחר יאחו דייק זה משה שנאמר לדקת ה' עשה, פירוש הענין אחד, שמשה רבינו ע"ה המשך אליו החסדים בתפלתו וגרם דקת ה' דלעילא כנ"ל, עד שפעל הדקת והחסד שיספיע הצורא ב"ה בקו המדה ומשפט ומוציא לאורה משפטינו כאילו אנתנו ראוים והגוים לכן, וזהו שנאמר ומשפטיו עם ישראל. וז"ש יוסף אומן זה משה שהיה מעלים כחו של גבורה. על פי שאמר ועתה יגדל נא כח אדני, להגדיל הכח למעלה ולהמשיך בו החסד הגנוח דהוא כחמרא דיתבי על דורדיא (מגילה יב.) כנודע.

ואחר כך ביאר המדרש אופן המשכת החסדים שהמשך משה לצחינת הקוין. והוא על ידי הזכרת זכות אבות שהם ראוים לפי מעשיהם לשלם שכר טוב לישראל, על כן חישב המדרש שצעה לדיקים, שהם שבעה עיני ה' — שצעה הרועים, ולא מנה דוד המלך עמהם. מפני שלא היה אז בימי משה עדיין, רק חישב במקומו פנתם שקינא קנאת ה' לצאות, והוא צסוד המלכות, דינא דמלכותא להפרע מן הרשעים העוברים רצונו. וכן עשה פנתם למטה בקנאו את קנאתי, ונעשה אז מרכבה למלכות.

* שהם בחי' צח והוד.

והם חפסו אומנותם, אף אתה חפסו אומנתך שנקראת רחום ומנון, להשפיע חסד ורחמים צמשפט, ויתקוף חילך. הוא שנאמר, ועתה יגדל נא כח אדני וגומר.

ועתה יגדל נא (יד, יז). איתא בגמ' (שבח פט.) מנא משה להקב"ה שהיה קושר כתרים לאומיות. אמר לו: משה, אין שלום צעירך, אמר לו כלום יש עבד שנותן שלום לרבו. אמר לו אף על פי כן היה לך לעורני, מיד אמר ועתה יגדל נא כח אדני וגו'. ומקודם נבאר רמז מאמר חז"ל שאמרו (סנהדרין ע"א): פזור נאה לרשעים, וכנוס נאה ללדיקים. והוא על פי מ"ש האר"י ז"ל (ע"מ ש' דרושי נקודות פ"א מהדו"ב) בעולמות העגולים שאין עגול נוגע בחצירו, ושם היה השצירה עד שניתקן בעולם היושר ע"ש. ופירוש הענין והמשל, שהשכל של העגולים פי' כמי שסובב את עצמו ומתעגל ונפרד מקונו ונדמה לו שברצון עצמו ינהיג את עצמו, וזה שמתנשא לומר אני אמלוך, וזה היה השצירה רח"ל. וכן הרשעים כל אחד מתנשא בלבו אני אמלוך, ולכן הם בעלמא דפרודא, ואינם יכולים להתחבר כמו העיגולים. כמו שנראה בחוש, כי לא יכלו לשבת יחדיו ולהם נאה הפזור. מה שאין כן הצדיקים, הגם שכל אחד עובד צוראו כסגנון אחר, מכל מקום כולם מכוונים לדבר אחד לאביהם שבשמים, והם מתקבצים ומתאספים אחד לאחד כאיש אחד בלב אחד, שכל אחד מקטין את עצמו ומהדר העבודה להשי"ת שנותן בו כח ושכל לעודו. ולכן לא יתגאה על חצירו, והם בעולם היושר, ומתיחדים זה עם זה.

יכלו לאכול זה לחם מן השמים, רק כחוב (יהושע ה, יא) ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסקה, ע"ש ציהושע. וגם משה רבינו לגודל קדושתו לא היה יכול לנכס לארץ ישראל, שאז היתה ארץ כנען ולא נתקדשה עדיין. רק כשהיו ישראל במדבר, שרומז לשון מדבר ושמתה — על עולמות הגבוהים ועלמלים מעיני כל חי, והיו באפיסה לפני הבורא צ"ה, אז היה להם רועה נאמן משה רבינו ע"ה וגם המן בזכותו.

והנה עדת ישראל לא ידעו עדיין שיכלה המן אחר ארבעים שנה, כי לא נכתב שיעור הימים שירד בתחלת נתינתו. על כן חששו להם פן יאכלו המן גם כן בארץ ישראל ואז יתפח במעיהם, כי ידעו שהארץ לא תוכל לסבול עוד קדושת המן הזה. ולכן כל ימי היותם במדבר לא התרעמו ולא נסתפקו כלל לאיזה חולי שיבא מן המן ח"ו כי ידעו כי קדוש הוא. מה שאין כן עתה, שראו בסוף ארבעים שנה שמתקרבים לארץ כנען, יראו לנפשם ואמרו ונפשינו קצה בלחם הקלוקל, עמיד המן הזה כו', כלומר, צביאיתנו לארץ. אבל טעו בזה, כי המכין מזון לכל חי נותן שפעו לכל איש כפי כחו, והמן פסק מלרדת קודם בואם אל ארץ כנען.

והנה הבאר היא סוד תורה שבעל פה בזכות מרים, והיא מסטרא דנוקבא. לכן כתיב: אז ישיר ישראל, בסוד כנסת ישראל, הרימו קרנם בתורה שבעל פה, ולא נזכר שם ה' וגם שם משה שהם סוד דבורא והצנן. זהנה השירה הזאת היא סוד התעוררת המלכות להתיחד עם דודה, לכן בכל פעם ששמו מים מן הבאר אמרו ישראל את השירה הזאת כדאיחא במדרש

ה' בשירה זאת ועי"ש צוה"ק (סוקת קפג:). ואנחנו נבאר לפי דעתנו, דהנה כתיב למעלה (כא, ה) וידבר העם וגו' ונפשונו קצה בלחם הקלוקל, ופירש רש"י לפי שהמן נבלע באיברים, קראוהו קלוקל, אמרו עמיד המן הזה שיתפח במעינו, כלום יש ילוד אשה שמכניס ואינו מוילא עכ"ל בשם הגמרא (יומא עה. *). ואריך ביאור הלא כל ארבעים שנה אכלו את המן ולא נתפח במעיהם, מה יום מיומים לעת עתה שנפלו ברשת טעות כזה, שמבואר סותרו עין בעין. כי כל מחי מדבר לא מחו ח"ו מחמת אכילת המן, רק מפני גזירת המלך, ונראה לעין צדור, והחיים ידעו שימותו, וחופרים את קברם בעצמם כדאיחא במדרש (איכ"ר, פתיחתא, לג) עי"ש. לכן נראה לבאר על פי דברי רבינו הקדוש האר"י זכור לטוב (ע"ח ש' הארת המוחין פ"ו ז') שביאר לנו סוד תורה שהיה בזכות משה (תענית ע.), הוא סוד תורה שבכתב הנקרא זעיר אנפין. ובאר, היא סוד תורה שבעל פה בזכות מרים, עי"ש. פירוש כי באר, מלשון ביאור הדבר והצנתו, וזה הענין הוא תורה שבעל פה, וכשמתה מרים נסתלק הבאר, וחזרו כולם בזכות משה כדאיחא במדרש (תענית ע. ושיהש"ר ד, ה).

וזה שגרמו בפרשת דברים (א, ה) הואיל משה באר את התורה, כלומר שביאר התורה, והוא סוד הבאר שחזר על ידו.

ונחזור לענין, כי המן הוא סוד תורה שבכתב. והואיל ומשה רבינו לא נכנס לארץ, גם המן אכלו רק עד בואם אל קצה ארץ כנען. ואפשר מחמת שעדיין לא נתקדשה הארץ, לא

גדול, כי הטלית הוא אור מקיף לזעיר אנפין, והצליח למלכות. וזה כוונת הפייטן כי הסוד נסתר חוט צליח, רומז על המלכות, היות מרובע, כי הוא אות ד' שבשם הנכבד ה אחרונה.

וזה שהקשה המדרש בפסוק וראיתם אותו, דקאי על חוט חכלת שמורה על המלכות, שהיא חכלית הכל, ואם כן שיך לשון נקבה על המלכות, והוא ליה למימר וראיתם אותה. אלא שאם עשית כן כאילו כסא הכבוד אתה רואה, דהיינו עיקר מנות חכלת טעמא כדאמר ר' מאיר (מנחות מג:): חכלת דומה ליס, היא המלכות. ויס דומה לרקיע, שהוא לדיק יסוד עולם. כדאיחא צוה"ק (תיקון א, הקדמה א). הפוך רקיע ותמלא עיק"ר. ופירש האר"י * העיק"ר, בגימ' ש"ס מ"ה, שהוא עיקר הכל, גופא דאילנא. ורקיע דומה לכסא הכבוד, היא אימא המרחפת על בנין. ועיקר מנות צליח כדי לדעת כאילו כסא הכבוד אתה רואה, ועלמא עילאה בדבורא אימתיים. ולכן שיך לשון זכר, וראיתם אותו. והמראה מביא לידי הזכרון, לעורר עולם המחשבה ששם מוח הזכרון. וזכרון מביא לידי מעשה, שהוא צירוף ש"ע מ"ה כמ"ש האר"י (פע"ח ש' חג המלות פ"ו), ונמשך השעשוע למטה להתענג במלות ה' כל הימים, אמן.

פרשת חקת

אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר עגו לה (כא, ז). והמדרש (במ"ר יט, כו) דרשו על זה שלא נזכר שם משה רבינו וגם שם

הכתוב לא כן, רק ראשית עריסותיכם תרימו תרומה. כי עיקר העבודה צימי הילדות והצמרות, כשהאדם שלם בכתו והוא הראשית לקדש מנעוריו. ואמר הכתוב אח"כ: מראשית עריסותיכם, ומדייק שם רש"י על לשון מראשית עי"ש. ונבאר גם כן לפי דרכינו, דהתורה מזהירה גם כן שלא יאמר האדם אם כן אצטל את עצמי מכל וכל עניי עוה"ו ואפילו הכרחית. וזה גם כן אינו ראוי וכמ"ש מורנו מ"א בספרו גועם אלימלך בפסוק (ויקרא יט, ט) ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה וגו' עי"ש. וזה שאמר הכתוב גם כן כאן: מראשית עריסותיכם, מקצת ולא כולו. שלא תכלה את עצמן בסיגופים יותר מדאי, רק הכל בהשכל ובמישור וידעת את ה'.

וראיתם אותו (טו, לו). במדרש (במ"ר יו, ה) אותו, ולא אותה. שאם עשית כן כאילו כסא כבוד אתה רואה שהוא דומה לתכלת. וראיתם וזכרתם, המראה מביא לידי זכרון והזכרון מביא לידי מעשה, שנאמר למען תזכרו ועשיתם וגו' עי"ש. הנה הפייטן באהבה לפרשה זו התחיל: שם מאות נקראות. פירש דבריו כי צליח עולה ת"ר, הגם שאין היו"ד השניה במכתב בתורה, יש אם למקרא שהחירק מושך יו"ד, וכמ"ש צוה"ק (פנחס רכו.), ועם הח' חוטין ותמשה קשרים עולה תרי"ג. וזה שרמו במלת נקראות, על מקרא היו"ד. ואמר שם אח"כ: לך נפתר סוד נפתר חוט צליח היות מרובע, ופירש המפרש דתנו רבנן (מנחות מא:): כמה חוטין הוא נותן בית שמאי אומרים ד' עי"ש. ולי נראה שרמו בזה דבר

* בווהר הרקיע (קפח, א) על הווה"ק פ' ויקהל דף ר"י ע"א.

* שם מובא הענין מכלי לדרשו על פסוק זה. וכמדרש שוח"ט תהלים עח דורש ענין זה להדיא ע"פ זה.

הנה המנהג הוא בהחלפת הזמן לדרוש דברי פתיח"ה, שמו מוכיח עליו, כמו שרואין בתחלת ספר יש דברי פתיחה, אשר בו מודיע תוכן הדברים שימצאנו בפנים בהספר, כן הוא הפתיחה בתחלת הזמן לבאר בו, התכלית שאנו מתקבלים יחד בהשיבה, ומה אנו מצפים ומשתדלים להשיג במשך הזמן הבא עלינו לטובה. — יודעים דברי המסילה ישרים שלא בא כספרו לחדש דברים אשר אינם יודעים, רק לחזור ולשנן דברים שכל אחד יודע מכבר אלא אינו משים לבו לכך, כן הוא אללנו הכל יודעים הדברים שנדבר ואין בהם חידוש, רק לחזור ולבארם.

← **האדם** נברא בטבעו במדות מגונות, הגוף מתאווה לתאוות רעות, עיר פרא אדם יולד, וזהו עבודת האדם לשבר את הטבע ולשנות מדותיו לטובה, אין לזה ענה אחרת רק התורה הקדושה, בראתי יצר הרע בראתי לו תורה חבלין (קידושין ל). — התורה נמשלה למים דכתיב הוי כל זמא לבו למים (תענית ז), כשם שאי אפשר לכנס עמנו בלי מים, כן אי אפשר האדם לטוהר עמנו בלי תורה. וכן נמשלה התורה לאש (שם) כדכתיב הלא כה דברי כאש, משום ששורפת כל הפסולת שישנו באלם. — האדם בלי תורה, חוץ ממה שנשאר עם הארץ וסכל ופחית, בעל כרחך נשאר גם מושחת. וחז"ל דרשו (קידושין ל): ושמת"ם את דברי אלה על לבבכם סם חם, נמשלה תורה כסם חיים, משל לאדם שהכה את בנו מכה גדולה והניח לו רטיה על מכתו, ואמר לו בני כל זמן שהרטיה זו על מכתך, אכול מה שהנחתך ורחוץ בין בזנון בין בחמין ואין אתה מחיירא, ואם אתה מעבירה הרי היא מעלה נומי, כך הקב"ה אמר להם לישראל בני בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה חבלין, ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו עי"ש. המשל דומה תמיד להנמשל בכל פרטיה, הקב"ה הטיל בזניו מכה גדולה, זו היצר הרע המטביע באלם מדות אכזריות ומגונות, אבל אם יש לו תורה, אז יוכל להשתמש גם בהם לחיובתו ולטובתו, הוא יכול לאכול ולשתות ולרחוץ בחמין ובזנון, ולא יזיק לו אם משתמש בהן על פי תורה.

בגמרא (ברכות ז). מרגלל בפומיה דרבא תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים שלא יהא אדם קורא ושונה וצועט בצביו ובאמו וברבו ובמי שהוא גדול ממנו בחכמה ובמנין שנאמר ראשית חכמה יראת ה', ורש"י פי' תכלית חכמה, היינו עיקרה של תורה. אך לפי פשוטו פירושו של תכלית הוא התועלת שמקוין להגיע אליו בסופו של הדבר, בכל דבר שאדם עושה הוא מתכוון מה יהי' תכליתו של העמל והעבודה שהוא משקיע, כגון שהולך בצוקר

לעבוד עבודתו, התכלית הוא כדי שישחקר מזה ויוכל להתפרנס, ובאם לא יגיע לתכלית הזה אין להעבודה שום חשיבות לכשלעצמו, כך אמר רבא מהו תכליתו של חכמה היינו התורה שלומד, מה האדם מצפה להשתכר מעמלו בתורה, ועל זה השיב כי אין התכלית שידע ללמוד ולהיות תלמיד חכם, אלא התכלית הוא תשובה ומעשים טובים, שיחודע לו על מה יש לשבז מדרכיו, ואיך לעשות מעשים טובים. והוא הולך ומפרש, דאין כוונת מעשים טובים, שיחפלו ויחעלה בהדרגות נפלאות וגדולות, אלא שלא יהי' בועט בצביו ובאמו וברבותיו ובמי שגדול ממנו, ואם יחקר מתורתו תכלית זה, אז לריק הוא כל יגיעתו.

← **הזמן** המוכשר לזה המה רק ימי הנעורים, בשעה שלא נשרשו עדיין המדות הללו, אז בקל הוא לעוקרם ממנו. הישיבה הוא הבית היוצר של האדם שלא ישר כבהמה וזיה במדות רעות ומגונות. לפעמים יוכל בחור צעיר לתמוה וכי כך גרוע הם מדותיו, אף שידוע שהוא אינו ענוותן ושפל ברוך, מ"מ מהו גיאותו, הוא אינו מתאווה לישב בראש השולחן, או שיכבדו אותו בסידור קידושין ושאר כיבודים. — מדת השקר, הוא אינו גונב ממון חבירו בשקרנותו, אמת שהוא אומר פעם חירוץ של שקר למה בא באיחור לתפלה או ללימודו, מה נעשה בזה, מי הוא מכליב ומפסיד בשקרנותו. — מדת גניבה מאן דכר שמייה, וכי הוא עושק חבירו במסחר, או הוא שובר בית חבירו ליתכנס ליקח חפץ ממנו.

אמת הדברים, הוא לא ניסה בכחלה עדיין, מ"מ השורש הוא כבר אללו, כעת הם בדברים קטנים ופעוטים, מ"מ יבא יום שיחגדל אללו דברים אללו בלי שיעור וערך, אשר עדיין אינו חולם עליהם. היום הוא רק אינו מקפיד מלהפסיד בגד חבירו או לטנפו, היום הוא לוקח רק גייר מחבירו בלי רשות, היום הוא קורע רק כלי של פלעסטריק מהישיבה משום שאין לו מה לעשות בשעות הפנויות, מ"מ אם לא ישתדל להטיב מדותיו כעת, יבא יום שאלפים ורבבות מחבירו לא יהי' נחשב אללו כלום. — שומעים מדי יום ביומו על עוולות הנעשים בין אדם לחבירו בין אנרכים, גם צניח האסורים נמלאו כבר מהם, הגנבים והגולנים אללו היו פעם בחורים כמונו, למדו והתפללו, אך לא עבדו על מדותיהם ונעשה מהם מה שנעשה. — היום הוא הגיאות שלו, שהוא שאל קושיא יותר טובה אלל השיעור מחבירו, ולועג אם חבירו פותח פיו לשאול, היום א"א לו לסבול שהמגיד שיעור יוכיח לו כי אינו לפי כבודו, אבל יש מחר לאחר זמן שהוא הולך הרבה יותר.

וְעַל זֶה מִזְהִיר שְׁלֵמָה הַמֶּלֶךְ (משלי כב) חֲנוּךְ לְנַעַר עַל פִּי דַרְכּוֹ גַם כִּי יִזְקֶיךָ
 לֹא יִסּוֹר מִמֶּנּוּ, אִם אֲתָה רֹאֵה צְהַנְעַר דְּבָרִים לֹא טוֹבִים שֶׁמִּתְנַהֵג בָּהֶם,
 אֲף אִם הֵם רַק דְּבָרִים פְּעוּטִים וְקִטְנִים, מִ"מ חֲחֹךְ אֹתוֹ שִׁשְׁנָה דַרְכּוֹ גַם מוֹה,
 כִּי מִה שֶׁהוּא כַעַת רַק דָּבָר קָטָן, הוּא מִשׁוֹם שֶׁאֵין שְׂכָלוֹ גָדוֹל כָּל כֵּךְ לַעֲשׂוֹת
 הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ בַמִּדָּה גְדוּלָה, אֲבָל אִם תִּשְׁאָר אֵלּוּ הַשׁוֹרֵשׁ סוּף סוּף יֵצֵא לְיָדֵי
 חֲמוּר יוֹתֵר. וְכֵמו שְׁלֵמָדָה לֵנו הַתּוֹרָה צִפְרָשַׁת בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרָה, שֶׁעָשָׂה רַק גְּנִיבָה
 קִטְנָה וּפְעוּטָה שֶׁל תַּרְטִימָר בָּשָׂר וְשֶׁחָה חֲזִי לֹוג יִין, וְדִינוֹ לַרְגוּם אֹתוֹ בְּאֲזֵנָיִם,
 כִּי הִגִּיעָה תּוֹרָה לְסוּף דַּעְתּוֹ, סוּף שֶׁמְכַלָּה מִמוֹן אֲבִיו וּמִבְּקָשׁ לִימּוּדוֹ וְאִינוֹ מוֹנֵא
 וְעוֹמֵד צִפְרָשַׁת דַּרְכִּים וּמִלְּטָטֵס אֶת הַבְּרִיּוֹת (כַּמְבוֹאֵר בַּרְש"י רִישׁ פ' חֲלָא). —
 וְלִכֵּן אָמַר חֲנוּךְ לְנַעַר עַל פִּי דַרְכּוֹ שֶׁל הַקָּטָן, אִם הַדָּבָר הוּא עוֹלָה לְפִי דַרְכּוֹ שֶׁל
 הַקָּטָן, תִּרְאֶה לְחַנּוּכּוֹ שִׁסְיֵיר מוֹה, וְלֹא תֵאמַר כִּי הוּא רַק דָּבָר קָטָן שֶׁל מַה בְּכַךְ,
 כִּי אִם לֹא יִשְׁנֶה דַרְכּוֹ, אִז גַּם כִּי יִזְקֶיךָ לֹא יִסְיֵיר מִמֶּנּוּ מִדֵּה הַהוּא, וְאִז יִגִּיעַ הַדָּבָר
 לַפְּעִמִּים גַּם לְלִטְטֵס בְּרִיּוֹת וּלְרַחֵם. — וְדוּד הַמֶּלֶךְ אֹמֵר (תְּהִלִּים קַמֵּד) אֲשֶׁר
 בְּנֵינוּ כְּנֻטְיָעִים מְגוֹדְלִים בְּנַעֲוִירֵיהֶם, כְּמוֹ בְּנֻטְיָעִי שֶׁאִינוֹ עוֹמֵד יִשְׂרָאֵל אֲף שֶׁעֲקִימָתוֹ
 הוּא רַק דָּבָר מוֹעֵט וְיִכּוּלִין לְנַטּוֹתוֹ עַדִּין לְאַחֵה זָד שְׂרוּזָה, מִ"מ אִם לֹא יִתְקַן
 אֹתוֹ כַּעַת, לֹא יוּכַל לְחַקְנוֹ לְאַחַר זִמָּן, כִּי אַחַר שִׁתְּקַשֶּׁה הָאֵילִין לֹא יוּכַל עוֹד לִזוּחַ
 אֹתוֹ מִמְקוֹמוֹ, וְאִז יוֹכֵר פְּגִימָתוֹ הַרְבֵּה, כְּמוֹ כֵּן בְּנֵינוּ הֵם כְּנֻטְיָעִים הֵלְלוּ שִׁישׁ
 לְחַקְנֵם בְּגִיל הַנְּעִיר צַעֲד שֶׁהֵם קִטְנִים עַדִּין, כִּי מְגוֹדְלִים הֵם בְּנַעֲוִירֵיהֶם, מִה
 שִׁתְּנַהֲגוּ בְּגִלְתוֹם הוּא כְּפִי מִה שֶׁנִּשְׁרַשׁ בָּהֶם בְּנַעֲוִירֵיהֶם, וְלִכֵּן יֵשׁ לְחַקְנֵם צַעֲד
 מוֹעֵד.

רמז האי טעמא נמן לנו הקב"ה תורה שנכתב, אשר פירשו הוא סתום ונעלם
 ואין להצינו, ואח"כ מסר למשה רבינו בעל פה פירושי התורה,
 ומוכרחים אנו להאמין ולקבל דעתו, ואם לאו הוא אפיקורוס, ואף מצוה אחת
 לא יוכל לקיים כהוגן, בלי שיקבל פירושו ממה רבינו. כגון שהתורה אמרה
 ולקחתם לכם פרי עץ הדור, ולא פירשה כלל איזה פרי הוא, ולפוס פשוטו היה
 מקום לומר שיוכל ליקח כל פרי שהוא נאה והדור, אבל משה רבינו מסר לנו
 מפי הקב"ה שהוא רק הפרי של אחרוג, ואם יקח כל הפירות ההדורים ביותר
 שבעולם אבל לא יקח מין אחרוג, ביטל מצוה עשה. וכן אין לנו השגה מהתורה
 שנכתב מהו חפלין ומזחה, רק מה שפירש לנו משה רבינו, ולמה עשה ה' ככה
 שלא יהי' מפורש בתורה שנכתב חופן המצוה. אך הקב"ה רצה להראות לנו, כי
 נחוץ הוא להאדם רב שיפרש לו תלמודו, וצריך להאמין לו אף שהוא אינו משיג
 עדיין כי כן הוא, וכמו שהיה אלל ישראל עם משה רבינו בשעת מתן תורה, כן
 אחפשטותא דמשה בכל דרא ודרא, ולעולם יש להאמין לצדיקי הדור מה שהם
 מצויים לעשות.

וזהו שאמר הנה אנכי בא אליך בעצ הענן, שהתורה שאמסור לך לא יראו בו
 דברים צוררים כדת מה לעשות, רק יהיו מכוסים בעצבים, ספר תחומה
 מכוסה ונעלם, והוא מטעם צעבור ישמע העם (מלשון הבנה כמו שומע יוסף),
 שיצינו דברי התורה, בדברי עמך, רק ע"י מה שאדבר עמך בעל פה, ועי"ז וגם
 כך יאמינו לעולם, יהיה לבני ישראל אמונה במשה רבם, ולא רק לפי שעה, רק
 ילמדו מזה להאמין בכל דור ודור להמשה שיש בדור ההוא, וזהו וגם כך יאמינו
 לעולם דייקא. ועל זה סיים הכתוב במשון היוכל המה יעלו בה, כי יוב"ל
 הוא ר"ת וגם כך יאמינו לעולם, ואמר כי אם ישכחו תיבת היוב"ל ולקיים וגם
 כך יאמינו לעולם, אז המה יעלו בה, יוכלו להתעלות וליך מעלה מעלה,
 ולהתגבר על היצר הרע שנדמה כהר (סוכה נב.).

ועל זה מזהיר שלמה המלך (משלי כב) חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין
 לא יסור ממנו, אם אתה רואה צהנער דברים לא טובים שמתנהג בהם,
 אף אם הם רק דברים פעוטים וקטנים, מ"מ חחוך אותו שיגנה דרכו גם מוה,
 כי מה שהוא כעת רק דבר קטן, הוא משום שאין שכלו גדול כל כך לעשות
 הדברים האלו במדה גדולה, אבל אם תשאר אללו השורש סוף סוף יצא לידי
 חמור יותר. וכמו שלמדה לנו התורה צפרשת בן סורר ומורה, שעשה רק גניבה
 קטנה ופעוטה של תרטימר בשר ושחה חזי לוג יין, ודינו לרגום אותו באזניים,
 כי הגיעה תורה לסוף דעתו, סוף שמכלה ממון אביו ומבקש לימודו ואינו מונא
 ועומד צפרשת דרכים ומלטטס את הבריות (כמבואר ברש"י ריש פ' חלא). —
 ולכן אמר חנוך לנער על פי דרכו של הקטן, אם הדבר הוא עולה לפי דרכו של
 הקטן, תראה לחנכו שיסיר מוה, ולא תאמר כי הוא רק דבר קטן של מה בכך,
 כי אם לא ישנה דרכו, אז גם כי יזקין לא יסיר ממנו מדה ההוא, ואז יגיע הדבר
 לפעמים גם ללטטס בריות ולרחם. — ודוד המלך אומר (תהלים קמד) אשר
 בנינו כנטיעים מגודלים בנעוריהם, כמו בנטיעה שאינו עומד ישר, אף שעקימתו
 הוא רק דבר מועט ויכולין לנטותו עדיין לאיזה זד שרוזה, מ"מ אם לא יתקן
 אותו כעת, לא יוכל לחקנו לאחר זמן, כי אחר שיתקשה האילן לא יוכל עוד לזוח
 אותו ממקומו, ואז יוכר פגימתו הרבה, כמו כן בנינו הם כנטיעים הללו שיש
 לתקנם בגיל הנעיר צעוד שהם קטנים עדיין, כי מגודלים הם בנעוריהם, מה
 שיתנהגו בגלותם הוא כפי מה שנשרש בהם בנעוריהם, ולכן יש לתקנם צעוד
 מועד.

← מצינו במתן תורה (פ' יתרו) שאמר הקב"ה למשה, הנה אנכי בא אליך בעצ
 הענן צעבור ישמע העם בדברי עמך וגם כך יאמינו לעולם.
 וי"ל הכוונה דהנה תלמיד הרואה להתעלות בתורה וציראה, אז אחד מהיסודות
 הם, שצריך לקבל מרות מרבו וממדריכו, לעשות מה שמצווין אותו בלי שום
 חשבונות אם מבין הדברים או לא, רק לקיים בפשוטו מה שאמרו (אבות פ"א א'
 מ"ד) הו' מתאבק בעפר רגליהם והו' שוחה בלמא את דבריהם. ויש לו לידע כי
 בנערוותו אי אפשר לו להבין הכל, ואי אפשר להסבירו כל דבר, ומי לנו גדול
 ממה רבינו שאמר לדור דיעה של אנשי מדבר שקבלו התורה, ונאמר עליהם
 קרא (תהלים פב) אני אמרתי אלקיים אחם, ואעפ"כ אמר להם משה (דברים
 כט) ולא נמן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע עד היום הזה,
 ודרשו חו"ל (ע"ז ה'): אמר רבה ש"מ לא קאי אינש אדעתיה דרביה עד ארבעין
 שנין. וא"כ מה יענו דורות אחרונים אזובי קיר.]

בכחו לעשות, וכשרואה שכל אשר היה לאל ידו לעשות עשה, ואין בכחו לעשות, וכל חשקו אל הטוב, אז ילוה אליו העזר אלקי ממרומים, ויגמור בעדו וישלים מה שחסר ממנו, וזולת זאת לא ישלח לו עזרו מקודש.

זהו שכיונו חז"ל באמרם צופה רשע לצדיק, יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו, ה' לא יעזבנו בידו, שהקב"ה עוזר לו. באו חז"ל לפרש מתי הקב"ה עוזר לו, בזמן שעשה האדם כל שבכחו לעשות לכיבוש יצרו, ואם בלעדי עזרת הקב"ה אינו יכול לעשות יותר, אז ישלח עזרו מקודש ולא יעזבנו בידו. אולם אם עדיין יש לו היכולת לעשות יותר ממה שכבר עשה ואינו עושה, גם ה' לא יעזור לו.

בדברים אלה, ועוד כיוצא בהם, ניחם הגאון החסיד את ר' זלמן, עד שרפתה ושקטה רוח הצדיק, כי דברי הגאון החסיד היו בעיניו, כאשר ישאל איש בדבר אלקים. (תולדות אדם, סוף פרק יא, מפי הגר"ח מוולוז'ין אחי ר' זלמל'ה הנ"ל)

← 7 = ו.ה. וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום.

"תנא דבי רבי ישמעאל, אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש" (סוכה נב, ב). איתא במשלי "אם רעב שונאך האכילהו לחם וכו', כי גחלים אתה חותה על ראשו" (כה, כא). ואמרו על זה חז"ל "האכילהו לחם, האכילהו לחמה של תורה" (ספרי יא, יח; ב"ר נד, א).

ולכאורה תמוה מאי לשון "משכהו", הרי היצר הרע נמשך מאליו אחר האדם. וגם מה צריך האדם ליצר הרע בבית המדרש, הכי הוי ליה למימר, לך לבית המדרש. גם מה שאמר "האכילהו לחמה של תורה" תמוה, מה לו ליצר הרע בתורה. ועוד, מה הוא "כי גחלים אתה חותה על ראשו".

⁶ עוד הובא שם, שהגר"א הראה לו מה שכתב כעל חובת הלבבות (שער התשובה פ"ז), ד"ה ואם הרע לחברו כנופו או כמנונו, יכניס לו הנורא ית' בלבו רצון ואהבה עד שיטחול במה שהיה מחסאו עליו, כמו שכתוב (משלי מז, ז) "כרצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו". ועי' דרשות "דברי שאול" להגרי"ש נתנון, כדרוש לשבת שובה תרי"ב, ולש"ש תרכ"ב, שביאר לפי דברי רבנו כמה מאמרים. וכן בדברי שאול עה"ת, פר' ויצא, על הפסוק "אסף ה' את הרפח".

ושמעתי מאחי הגאון ז"ל פירוש, אם פגע בך מנוול זה, הוא יצר הרע, ואין אתה יכול לו מחמת שמתגבר עליך - "משכהו לבית המדרש", פירוש, שתאמר לו: בבית המדרש אמלא רצונך, במה שאלמד שלא לשמה רק להתגאות, ובזה תניח את דעתו ויתרצה, ואחר-כך מתוך שלא לשמה בא לשמה ותפטר ממנו לגמרי. זהו פירוש "אם רעב שונאך" - שהוא רוצה להחטיאך, "האכילהו לחמה של תורה". פירוש, עשה רצונו בלימוד שלא לשמה, ובכך אתה חותה גחלים על ראשו, כשתבוא אחר-כך למדרגה שתלמד לשמה.

(מעלות התורה, ועי' ביאור הגר"א למשלי כה, כא) L

= דבר אחר:

"אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש, לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע, שנאמר (תהלים ד, ה) רגזו, ואל תחטאו" (ברכות ה, א).

לפי שדרך מלחמה היא, שיהיה רודף את השונא עד שיכניעהו לגמרי, ואם לא יעשה כן ויעמוד מלרדוף יתחזק השונא ויתחיל לרדוף את הראשון. אבל כשרואה שהשונא נכנע לגמרי, אז יפסיק מללחום עמו. אבל במלחמת היצר הרע אינו כן, אלא אע"פ שנראה שכבר הכניעו לגמרי, אע"פ כן לא יפסיק מלהלחם עמו. זהו שאמר "לעולם ירגיז אדם וכו', שנאמר רגזו", היינו רגזו תמיד, ואז "אל תחטאו". (אמרי נועם, ברכות שם)

= דבר אחר:

"יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתו" (קדושין ל, ב). בשם דודי זקני הגר"א ז"ל שמעתי, שבמלחמות העולם כשהאחד מנצח את השני אז על-ידי זה יחלש המנוצח. לא כן במלחמת היצר, כל מי שמנצח אותו על-ידי זה היצר מתגבר עליו, כמו שאמרו "כל הגדול מחברו יצרו גדול הימנו" (סוכה נב,

⁷ ועי' אבן שלמה פ"ח סי"ב ובהערה שם מה שהאריך בזה. ועי' ראשון לציון לבעל אוה"ח יו"ד סי' רמו סי"ב.

מבטח בוגד ביום צרה: כמעדה בוגד |
 ביום קרה חמץ עלנתר ושר בשורים
 על לבדע: פאכא אס רעב שנאך האכילהו →
 לחם ואס צמא השקהו מים: כבכי גחלים
 אתה חתה על ראשו ויהוה ישלם לך:

ביומא דעקתא: כד שקל
 מרטוטא מן חברה
 ביום דקרתא היך הוא
 דרמי חילא על נהרא
 ומצרף ללפא פכא היך
 ססא למנא ואיד
 מלטיא בקיתא היכנא
 פרוחא מחדא לפיה
 דנברא: כא אין כפן סנאך אוכליה לחמא ואין צחי אשקיה מיא: בכמול דגמרי דגורא

בשירים, זה המלמד תורה לחלמיד רשע אשר אין
 נלצו לקיימה: (כא) אם רעב שנאך. כמשמעו.
 ורצונו פירשוהו (סוכה נב) על יצר הרע, אם רעב
 הוא ואומר לך להשביעו בעצרות משוך את עלמך
 לבית המדרש והאכילהו מלממה של תורה, וכן
 השקהו מים, ממימה של תורה: (כב) כי גחלים
 הם לו, שחמה חוטה ושואב מן המדורה לחם על
 ראשו: חותה. כל שאיבת גחלים מתוך הסיסק קרוי
 חוטה, כדלמר (ישעיה ל ז) לחמות אש מיקוד: וז'
 רש"י

מצודת דוד

וכמו רגל השומטת ומחלקת בעת ירוץ בדרך, כן הוא
 מבטח הבוגד בכואו עת צרה והיא העת הצריך אל
 הכסחוק, והוא בוגד אז בו כשן ורגל הבוגדים בעת
 הצורך: (כ) מעדה. כמו המעלה על גופו כגד מקושט
 ביום קרה, ונחמד הוא למראה העין, אבל אין בזה
 שום תועלת להגן מהקור, וכמו השופך חומץ על נטר שבעבור רכות הנתר וחזוק החומץ יוסדק סדקים ממעל,
 אבל לא יוגבר כח החומץ לחלקו חלקים מפורדים, כן הוא השר בשירי שמחה על לב נשבר המלאה לה
 תוגה, כי אף אם יפתח פיו למלא שחוק, מכל מקום הצער שמור בלבו ולא הלך לו: (כא) האכילהו. ואל תטור
 לו שנהא: (כב) כי גחלים. כמה שתאכיל אותו יצר לו כאילו שאבת מן היקוד גחלים לחת על ראשו, כי יבוש
 מאוד על אשר תגמול לו טובה על הרעה, ועם כי תחשב זה לנקמה מכל מקום ישלם לך ה' שכר צדקה:

אבן עזרא

תחת חולם כשן נשבר בעת האוכל, או כרגל
 מועדת בעת המרוצה, כן מבטח הבוגד שיכגוד בעת
 צרה הבוטח בו. ומלת רע מן תרועם, כלומר שבור, וזה דרך
 הסלע, ויהיה שן ורגל משל אחר, והטעם כשן
 נשברת ותמעד הרגל העומדת עליה, כן מבטח
 הבוגד: (כ) מעדה בוגד. תרגום ויסר ולא עדה עליו,
 שחל ביום קרה, וחומץ על נטר מדומים, וכן שר
 בשירי שמחה על לב רע, ונתר ידוע להתכבס בו,
 רש"י

מדרשי חז"ל

גו'. דבר אחר: מפין וחרב וחץ שנון, אי"ר אבהו, בא וראה
 כמה קשה לשון הרע, כנגד שלשה דברים הללו רמזים וחצים
 וחרבות שהם ממימים, כן לשון הרע ממימת. (ילקו"ש).

קצין ולשון רפה תשבר גרם: מודבש
 מצאת אכל דרך פן תשבענו והקאתו:
 יחקר רגלך מבית רעה פן ישבעך
 ושנאך: יחמפין וחרב וחץ שנון איש ענה
 ברעהו עד שקר: ישן רעה ורגל מועדת
 חברה סהרותא דשקרא: יט איד שינא בישתא ורגלא מועדא היכנא סברה דכוזא

נפרע, יתנו לב החוטאים לפמותו נמסונה ומפילה:
 ולשון רכה. נמפילה ומחנניס: תשבר גרם. טלס
 קושי הגזירה: (טז"ו) דבש מצאת וגו' הוקר
 רגלך. כשם טלס מלאת דבש והוא ממוק לחכך
 אמה לרץ שלא תאכל ממנו פן תשבענו והקאתו,
 כן הוקר רגלך מצית רעך, אף על פי שהוא
 רש"י

מצודת דוד

יפותה ממנו הקצין ותגוח חמתו: ולשון רכה. ואם
 יוסיף לדבר למולו רכות, אז הדבר הזה תשבר
 ותבטל קושי הכעס מכל וכל: (טז) דבש. כמו אם
 מצאת דבש מהראוי הוא שתאכל ממנו מעט להיות
 די לך להשיב הנפש, כי כשתאכל הרכה כדי שביעה
 פן תקיא את הכל ותאבד גם המעט שאכלת בתחילה:
 (ז) הוקר. כן עשה את רגליך יקרים וחשובים מבלי
 יבואו תדיר בבית רעך, כי פן ישבע ממראית פניך
 וישנא אותך. כי האוהב הנראה לפרקים אהוב ביותר, וכשיחמיד להראות מאבד האהבה הראשונה: (יח) מפין וגו'.
 המעיד כחבירו עדות שקר הורגו כלשונו ככללי קרב: (יט) שן רועה. כמו שן הנשבר בעת יטחון בו המאכל,

אבן עזרא

ויוכלו לו, ולשונם הרכה תשבר גרם: (טז) דייך. מה
 שהוא די לך לאכלו: והקאתו. כי הרבש חם והגוף
 לא יכילנו, על כן תקיאנו: (יח) מפין. חסר נו"ן,
 לדוגמת מפין אתה לי (ימיה נא כ) והוא שם כלי,
 וכן נו"ן נשיתי טובה (איכה ג יז) וצור ילדך תשי

מדרשי חז"ל

כיצד היו בודקים את העדים, היו מכניסין אותן לחדר
 ומאיימין עליהן. היכי אמרינן להו, אמר רב יהודה: הכי
 אמרינן להו: נשיאים ורוח וגשם אין, איש מתהלל במתת
 שקר. אמר רבא: יכלי למימר שכ שני הוי כפנא, ואבא
 אומנא לא חליף. אלא אמר רבא אמרינן להו מפין וחרב
 וחץ שנון, איש עונה ברעהו עד שקר. (סנהדרין כט.).
 (טז) דבש מצאת אכף דייך. ח"ד: ארבעה נכנסו בפרדס,
 ואלו הן: בן עזאי, ובן זומא, אחר, ורבי עקיבא. בן
 זומא הציץ ונפגע, ועליו הכתוב אומר: דבש מצאת אכל
 דייך, פן תשבענו והקאתו. (תגיגה יד:).

כז נרפֶשׁ וּמְקוֹר מִשְׁחַת צְדִיק מִטּ לַפְּנֵי־שַׁע: אֲכַל דְּבַשׁ הַרְבוֹת
כח לֹא טוֹב וַחֲקֵר כְּבֹדִים כְּבוֹד: עֵיר פְּרוּצָה אֵין חוֹמָה אֵישׁ אֲשֶׁר

שהיה רחוק ממנו לידע אותה הלכה, וכששומע אותה הוא נהנה מזה מאוד, וזה ידוע לכל, כן כאשר ה, נפש עיפה לידע סוד חכמה, והשיגה החכמה היא נהנית מאוד.⁸⁴
ועוד: "מים קרים גו' ושמועה טובה גו'" הוא חכמה ובינה כי שמיעה הוא לשון בינה כמו ⁸⁵: כי שומעים אנחנו גו'.

כו) מעין נרפש. שמלא רפש ואינו צלול. ומקור משחת. "מקור" הוא המקום שממנו יוצא המעין הוא, "משחת" מכל וכל. כלומר, מה שה, מעיין" מלא רפש וטיט ואין ההלכה צלולה ומבוררת ואין הלומדים נהנים מהם, ו"מקור" שהוא הסודות הוא, "משחת" מכל וכל שאין נהנים ומשיגים כלל, הוא לא מחמתם חס ושלום, אלא מחמת צדיק מט לפני רשע. מחמת שהיצר הרע גבר על היצר טוב והיצר טוב מט לפניו ולכן נשחת ונרפש המעין והמקור.
ו"מעין" הוא בינה ו"מקור" הוא חכמה והוא ננד 'מים קרים' ושמועה טובה' שאמר לעיל.

כז) אכל דבש הרבות לא טוב. כלומר, ומפני מה מט הצדיק, כיון שהוא צדיק. ומפני מה מטה רגליו ולא יכול לעמוד, מפני שאכילת, "דבש הרבות" הוא, "לא טוב", והיינו לילך במדריגה שאינו ראוייה לו להלך בגדולות ונפלאות ממנו ולעלות במעלות שאין ראוי לחקור בהן ולכן מט הצדיק ומחמת זה נרפש ונשחת המעין והמקור. והיינו: שאבדה מחמת זה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר ⁸⁶. וחקר כבודם. כלומר, לחקור כבודם כבוד, גם כן, "לא טוב".

ו"כבוד" הוא בסוד הדעת וזה שנאמר ג' פעמים כבוד, היינו הדעת של המקור ודעת של המעין ודעת עצמו וכמו שאמרו בספר יצירה ⁸⁷: 'הבן בחכמה' הוא דעת של חכמה 'חכם בינה' הוא דעת של בינה 'בחן בהם' הוא הדעת עצמו. ועכשיו מחמת שהמעין והמקור נרפש ונשחת גם לחקור אותם "הרבות לא טוב" אף על פי שהוא בסוד הדעת. ועל אלו השלשה אמרו ⁸⁸: במופלא ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור אין לך עסק בנסתרות.
ואמר, "הרבו"ת" ⁸⁹, שאפילו טעמן של תרי"ג המצות אין לחקור יותר מדאי.

כח) עיר פרוצה. היינו שיש לה חומה אך יש בחומה פרוצות הרבה. אין חומה. שאין לה חומה כלל. איש אשר אין מעצר לרוחו. כלומר, כך הוא האיש, אשר אין מעצר לרוחו", כי יש מהם אשר אין לו מעצור כלל ויש

84. עיין לא. יד ד"ה מרחק. 87. ספר יצירה א. ד. 88. חגיגה יג.
85. מלכים ב' יח, כג. 89. אכל דבש הרבות", הרבות בגימטריה תרי"ג.
86. ישעיה כט, יד.

גֶשֶׁם וּפְנִים נֹזְעָמִים לְשׁוֹן סֹתֵר: טוֹב שֶׁבֶת עַל־פְּנַת גַּג מֵאֲשֶׁת
מְדוּנִים וּבֵית חֶבֶר:
מִים קָרִים עַל־נֶפֶשׁ עֵיפָה וּשְ�מוּעָה טוֹבָה מֵאַרְץ מֶרְחָק: מֵעֵין

מְדוּנִים

נתקיימה עצתו כמו שאמרו בגמרא ⁷⁹: 'אל תקרי, 'ישלם לך', אלא ישלימנו לך', שתהיה לומד לשמה, כי מתוך שלא לשמה כו' ⁸⁰, ו, ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישרים אתו' ⁸¹.

כג) רוח צפון תחולל גשם ופנים נזעמים לשון סתר. כלומר, כאשר הגשם בא ואין רוח בעולם, וזה ידוע שאי אפשר לגשם לבא בלי רוח, אלא על כרחך הרוח צפון וטמון, כן, פנים נזעמים" שיראה אדם על חבירו האוהבו ואינו ידוע מפני מה, על כרחך מחמת, "לשון סתר" שדברו עליו רכילות. ובגמרא אמרו ⁸¹: בשביל, "לשון סתר" הגשמים נעצרים ⁸².

כד) טוב שבת על פנת גג. היינו שקאי אלמעלה שאמר שלשון סתר' מביא 'פנים נזעמים', אפילו מאוהב, ולכן טוב לשבת על, "פנת גג" מלהיות אתם. ודימה אותם לגג כי בגג הוא מתיירא וצריך להשמר בכל עת ובכל רגע שמה יפול כמו כן צריך להשמר מ'לשון סתר' בכל עת ובכל רגע. ומפני שהוא עושה עצמו לאוהב אי אפשר להזהר מפניו, ולכן, "על פנת גג" יותר טוב לשבת כי שם אפשר להזהר, ומהם אי אפשר. מאשת מרינים ובית חבר. כלומר, אשה רעה שהיא יודעת סתריו כשהיא תריב עמו היא תגלה סתריו ואי אפשר להזהר ממנה, שהיא אשתו. וכן, "בית חבר", כלומר העושה עצמו לחבר טוב ומרמה אותו אי אפשר גם כן להזהר ממנו, ולכן טוב לשבת, "על פנת גג" מלשבת עמם, שמהם יתגלה, "לשון סתר". ואמר, "מאשת מדינים ובית חבר" שהם רע ומרמה ⁸³.

כה) מים קרים על נפש עיפה ושמועה טובה מארץ מרחק. כמו שהוא נהנה מאוד משמועה טובה מארץ מרחק כן ממש נהנה כשהוא עיף ובאים לו, 'מים קרים'. והענין: שבתורה יש פרד"ס והם נחלקים לשנים: חכמה ותורה, שהם פשט ודרש והחכמה היא: רמז וסוד. והיא נקראת מים. וכמו 'שמועה טובה', כלומר הלכה שהיא שמעתתא טובה. והיא, "מארץ מרחק",

78. ע"פ ישעיה ז, ז.
79. סוכה נב. ועיין ג. ח.
80. טו, ז.
81. "אין גשמים נעצרים אלא בשביל מספרי לשון הרע שנאמר: רוח צפון כו" תענית ז.
82. רמ"מ העיר: "והיינו הכי פירושו: 83. ב, יב.

אבני מורי זצ"ל קנה לו ההתקשרות לתורה שליוותה אותו כל ימי חייו, בלמדו בבחירתו בסלבודקה. באותו הפרק הי' שקוע בתורה יומם ולילה, גם לא עלה על מטתו לישון בלי ספר, כגון קצוה"ח או נודע ביהודה או חידושי רע"א, ונרדם מתוך עיון בספר, הוא הי' מן הלומדים הרוחניים בתורה ומפלפלים בחכמה לעמוד על עיקרן של דברים בהבנה ישרה. אח"כ למד עוד בישיבות אחרות אצל גדולי הדור, ולאחרונה בקבוץ קדשים שיסד הח"ח זצ"ל בראדין. גם הגאב"ד דפונוביז' למד באותה תקופה בקבוץ קדשים, וכשישב הגאב"ד דפונוביז' על כסא הרבנות בעיר ווידז' לקח את אביו מורי להיות מגיד שיעור בישיבתו, יחד עם הגה"צ ר' אלי' דושניצער זצ"ל.

אולם לא באתי בזה לכתוב תולדות ימי חיי אביו, אלא להודיע כי כל ימיו הי' שוקד על התורה ללמוד וללמד, ואף לעת זקנתו שחלשה ראייתו ואור עיניו אין אחר, הי' מתאמץ לעיין בספר לאור השמש, ובלילות הי' מהרהר בד"ת.

כבר אמרו חז"ל על הפסוק בקהלת פ"ז: "טוב אחרית דבר מראשיתו" שהכל תלוי בראשית. ימי הראשית קובעים את הכיוון לכל דרך החיים. אשרי מי שמנצל את ימי הנעורים להתדבק בתורה ולהתקשר בה בקשר נפשי בלתי נפרד לעד ולעולמי עולמים". ע"כ.

פרק ח'

עת לדרוש את ה'

ועיין בשבט מוסר (ריש פרק כ') שכתב: "יסוד היסודות ועיקר הכל להשגת שלמות הנפש - שלא יזיז האדם מבין עיניו אחרית דבר, כי אחרית כל דבר העולם הזה הבל המה, כי הכל היה מן העפר והכל חוזר אל העפר" (קהלת ג, כ). ובעזיבת החמדות העוברות ובטלות, לא יוציא זמנו לריק ולא יתם כחו להבל, ויוציא זמנו באהבת הבורא ולדבקה בו ולעשות תורתו ומצותיו בכל כחו. כי בהתחיל כך מקטנותו, הזמן

לעולם כי האלקים יביא במשפט על כל נעלם, ויהא ירא הי' מנעוריו, והנה הי' נצב עליו הוא יהיה בעזרתו כי הבא ליטהר מסייעין אותו" ע"כ.

פרק ז'

זמן הנעורים מסוגל מאד לכרות ברית עם התורה עד שנבלע בדמו ונעשית קנין בנפשו לעדי עד

7 ← **ועיין בספר עטרה למלך** [עמוד קס"ט] שהביא שם הגאון רבי אברהם יעקב הכהן פאם ז"ל שתי דוגמאות נפלאות מהתקשרות לתורה אף לימי זקנה ושיבה א) מהגאון רבי משה בנימין טומשוב [המבי"ט] ז"ל ב) מאביו ז"ל ע"ש ומסיק בזה בעטרה למלך: "מאין באה התקשרות עצומה לתורה, החודרת בעמקי הנפש עד שקשה לפרוש ממנה?"

נראה לי שדבר זה נקנה בימי הנעורים, וכמובן ע"י לימוד תמידי בעיון ובדיבוק חברים בלי היסח הדעת ובלי פיזור הנפש, וע"י השמחה והתענוג מעמלה של תורה ופולפולא דאורייתא נעשה אדם דבוק לתורה. **זמן הנעורים שהכוחות רעננים והנפש מתרשמת ביותר, מסוגל מאד לכרות ברית עם התורה עד שנבלע בדמו ונעשית קנין בנפשו לעדי עד.**

בבחירתו למד הרב טומשוב בישיבת הגאון ר' ברוך בער זצ"ל בהיותה בעיר האלוסק, ושם לילות כימים על התורה. אח"כ למד ג"כ בישיבת סלבודקה בשקידה רבה ועצומה ונתקרב לראש הישיבה באותה תקופה, הגאון ר' איסר זלמן מלצר זצ"ל, שהראה לו חיבה יתירה, זמן מה אחרי נשואיו הי' העורך למאסף התורני המפורסם "יגדיל תורה" שיסד רבו הגאון ר' איסר זלמן, ובו השתתפו בחד"ת גדולי הדור ואף הוא בתוכם, וכך הוא כותב בהקדמה לספרו "אבני שהם" ח"ד: "אז היו אצלי שנות פריחה ושגשוג", הוא אהב מאד מלחמתה של תורה ופולפולא דאורייתא. אהבה זו תחלתה בימי הנעורים, והיא שעמדה לו עד זקנה ועד שיבה.

פּרָקִים

פּרָק א

אתה הקורא נעים, הנה הדרך תיה בע"ה בנתיבות האמת, להורות לפניך הדרך תלך בה לבטח, ותוכל לחנך עצמה לאט לאט בסדר המדרגות הנ"ל, לפי טהר לבבה, ולפי השגתה, יותר ממה שצריך לפניך באו, וגם לפי רב ההרגל.

ובעיניך תראה, שכל אשר תרגיל עצמה יותר בכל מדרגה מאלו הנ"ל, יתוסף בלבב טהרה על טהרתה, הו בעסק התורה, והו בקיום המצות, ויראתו ואהבתו יתברר:

אמנם השמר והזהר מאד, שלא תזנח דעתך עליה ותתנשא ללבבה, מאשר אתה עובד את בוראך בטהרת המחשבה. ובהשקפה ראשונה לא תרגיש כל כך בהתנשאות לבה מזה, וצריך אתה לפשפש ולמשמש בזה מאד, וכתוב מפרש: "תועבת ה' כל גבה לב" (משלי ט"ז), שאף אם לא יתראה ההתנשאות לעיני בני אדם, רק במחשבת הלב לבד בעיני עצמו, היא תועבה ממש לפניך יתברר, כידוע' שהיא השרש והשאר שבצדקה לכל המדות רעות.

ואמרו (סוטה דף ד'): שכל המתיהר כאלו בנה במה, ושכינה מיללת עליו, וכאלו דוחק רגליו יתברר שמו, שקובל עליו ואומר, איז אני והוא יכולין לדור כאחד (שם ה') וקצר המצע מהשתרע,

1. וז"ל רבינו הגר"א (אסתר א'), ד' רגלי כסא פני שכינה, והכסא עצמו הוא הגאון, ויצה"ד מרכבות הטומאה הם ד' כיתות שאינם מקבלים יושב עליו התאוה כידוע.

ואוי לו לבו המגרש את אביו בזרוע מבית פלטיו של אביו. והפליגו בה ז"ל מאד, עד שאמרו שם, שהוא כאלו עובד עבודה זרה וכפר בעקר, וכאלו בא על כל העריות. ואמרו (פסחים סו') ריש פרק אלו דברים: "כל המתיהר, אם חכם הוא חכמתו מסתלקת הימנו".

וכל אשר יראת ה' נגע בלבו, תסמר שערות ראשו ותדמע עינו בהעלותו על לבו ממי למדוהו רז"ל זאת, מהלל הזקו, אשר ידוע ומפרסם בדבריהם ז"ל (עי' שבת ל"א ע"א) הפלגת ענותנותו ושפלותו הנוראה, עם כל זה, כאשר נודמו לידו פעם אחת, קצת עניו, שהיה נראה בהשקפה בהתנשאות, לפי מדרגת גדל נמיכת רוחו, תכף נענש על זה שנתעלמה הימנו הלכה (פסחים ס"ו ע"ב) מה נאמר ונדבר אנחנו, איה אנו צריכים לפשפש ולמשמש על זה בכל עת:

פּרָק ב

← גם תוכל לגרם לאדם ההתנשאות בלב, מאשר הוא עובד אותו יתברר בטהרת הלב, שיקל בעיניו ח"ו אם יראה מי נמי שאין עניני עבודתו לו יתברר במחשבה טהורה, ומקיים ככל הכתוב בתורת ה' בלא דבקות, וכל שפן כשיראה איזה איש עוסק בתורת ה', ויתבונן עליו שהוא שלא לשמה, יתבזה בעיניו מאד ח"ו, והוא עזו פלילי הרחמן יצילנו.

כי באמת כל ענין הטהרת הלב בעבודתו יתברר, הוא למצוה, ולא לעפובא, כמו שכתבתי לעיל סוף שער א', ויתבאר עוד להלן אי"ה. וכל המקיים מצות ה', ככל אשר צונו בתורה הקדושה שבכתב ובעל פה, אף בלא דבקות, נקרא גם כן עובד אלהים, ואהוב לפניך יתברר:

וכן האדם העוסק בתורת ה' אפלו שלא לשמה, אם כי נדאי →

צדיפא, ואמר ליה, מי לא מודית דענוה לשמה צדיפא, דאמר מר, ענוה גדולה מכל, שלא לשמה נמי צדיפא, דאמר רב יהודה אמר רב, לעולם יעסק אדם בתורה ובמצות אפלו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה. וממילא נשמע, דכנותה נמי בעסק התורה, מי לא מודית דתורה לשמה ודאי דצדיפא ממצות לשמה, שהרי משנה שלמה שנינו (פאה א) "ותלמוד תורה כנגד כלם".

וכן חלקו רז"ל (סוטה כ"א) ביתרון ערך מצלת התורה על המצות, שזכות ואור המצות בין בעדנא דעסיק בה ובין בעדנא דלא עסיק בה, היא רק מגנה מן היסורין ואינה מצלת את האדם שלא יבא לידי חטא, אבל אור התורה, גם לפי המסקנא שם, על כל פנים בעדנא דעסיק בה גם היא מצלת אותו מחטא. ואמרו בירושלמי פרק א' דפאה שקל המצות אינו שוין לדבר אחר מן התורה, וכמו שיתבאר להלן אי"ה בשער ד' בזה.

אם כן, גם עסק התורה שלא לשמה נמי צדיפא ממצות לשמה, מזה הטעם עצמו, שמתוך שלא לשמה בא לשמה:

פרק ג

וגם כי באמת כמעט בלתי אפשר לבא תכף בתחלת קביעת למודו למדרגת לשמה כראוי, כי העסק בתורה שלא לשמה, הוא למדרגה שמתוך כך יוכל לבא למדרגת לשמה, ולכן גם הוא אהוב לפניו ותבנה, כמו שבלתי אפשר לעלות מהארץ לעליה אם לא דרך מדרגות הסלם.

→ ולזה אמרו (פסחים נ' ע"ב): "לעולם יעסק אדם בתורה ובמצות אפלו שלא לשמה". אמרם "לעולם" רוצה לומר, בקביעות, היינו

2. עיין בארוכה מאמרים כ"ז בגודל ענין "הקביעות" בעניני עבודת ה'.

שעדיו אינו במדרגה הגבוהה האמתית, אמנם חלילה וחלילה לבנותו אפלו בלב. ואדרבה, כל איש ישראל מחיב גם לנהג בו כבוד, כמו שכתוב (משלי ג, טז): "בשמאלה עשר וכבוד" ודרשו רז"ל (שבת ס"ג) למשמאילים בה כו'.

← וביהר וישב קפ"ד ב': "תורת ה' תמימה" כו', כמה אית לון לבני נשא לאשתדל באורייתא, דכל מאן דאשתדל באורייתא להוי ליה חיים כו', ואפילו מאן דאשתדל באורייתא ולא אשתדל בה לשמה כדקא יאות, וכי לאגר טב בעלמא דין ולא דיגינן ליה בהוא עלמא. ותא חזי, כתיב "ארה ימים בימינה בשמאלה עשר וכבוד" כו' "בשמאלה עשר וכבוד", אגר טב ושלנה אית ליה בהאי עלמא. [תורת ה' תמימה וגו' כמה יש להם לבני אדם להשתדל בתורה, כי כל מי שמשדל בתורה יהיה לו חיים וכו' ואפי' מי שמשדל בתורה ואינו משדל בה לשמה כראוי, הוא זוכה לשכר טוב בעוה"ז ואין דנים אותו בעולם האמת, וכוא וראה כתוב "ארה ימים בימינה בשמאלה עשר וכבוד", שר טוב ושלנה יש לו בעוה"ז]

← הרי שאפלו האדם אשר עסקו בתורתו יתברך שלא לשמה כראוי, אלא בשביל איזה פניה לגרמיה, רק אם אינו לקנטור ח"ו, אשר עליו אמרו רז"ל (ירושלמי ברכות א, ב) "נות לו שתהפך שליטו על פניו", וכן אמרו (שם פ"ח): שנעשית לו סם המות ח"ו, הקדוש ברוד הוא קובע לו שכר טוב, שמגיע לו עשר וכבוד ושלנה בהאי עלמא, וגם לא דיגינן ליה בהוא עלמא על אותה המחשבה והפניה שכוון בה. וכל שכן אם אינו מכוון כלל לשום פניה לגרמיה, הגם שאין כונתו לשמה דוקא, הינו לשם התורה, כמו שאכתוב לקמן בפרק ג' משער ד' בשם הרא"ש ז"ל, אלא עקר עסקו בה בסתמא, אשר כלשמה דמי, הרי עסק תורתו יקר מאד בעיניו ותבנה, יותר מכל המצות לשמה בקדשת וטהרת המחשבה כראוי.

כמבאר ומוכח להדיא מגמרא דערכין (ט"ו ע"ב): "פעא מיניה ר"י בריה דרשב"פ, תוכחה לשמה וענוה שלא לשמה הי מניהו

הענשים, ומדרגה האחרונה מנה את הכת שאמרו רז"ל עליהם שאין להם חלק לעולם הבא, ומנה גם כן שם המבנה תלמיד חכם בכלל ואת הכת, וכן מנה אותו הרח"ו ז"ל בשער הקדשה בכלל אותה הכת, וכל חמר ענשו הנורא הזה, הוא מטעם על שהוא במוריד אור מעלת התורה הקדושה, וחללה ח"ו, כמו שהאריך בזה הרבנו יונה ז"ל שם, עין שם דברי קדוש ה', (וכתב הוא ז"ל שם, שגם עקר הענש של כל המנויים שם באותה הכת, הוא גם כן רק מפני חלול כבוד התורה הקדושה רחמנא ליצלן).

כי כיון שהוא משפיל ומבזה את העוסק בתורה שלא לשמה, הרי הוא מרפה את ידיו מעסק התורה, ולא יוכל לבא לעולם למדרגת לשמה להיות תלמיד חכם גמור, והרי ודאי מקרי בזה מבזה תלמיד חכם, ואין לה חלול שמו יתברך ותורתו הקדושה יותר מזה. וכבר השפיל והוריד את יקר תפארתה של התורה הקדושה לארץ יגיענה עד עפר, והרס גם את כל העבודה בכללה ח"ו, כי אין עבודתו יתברך מתקיימת כראוי בעדת ישראל בלתי על ידי התלמידי חכמים עוסקי התורה הקדושה יומם וליילה, כי עיני כל ישראל עליהם לדעת מה יעשה בישראל, להורות להם הדרך ילכו בה, ואת המעשה אשר יעשו. אם כן, האיש אשר יבא לגרם שלא יהיו תלמידי חכמים מצויים בישראל, הרי כבר הרס גם כלל עבודתו יתברך לגמרי, כי ישארו עדת ישראל ח"ו ללא תורה וללא מורה, ולא ידעו במה יכשלו ח"ו. וכעין זה כתב גם כן רבנו יונה ז"ל שם, עין שם:

4. למעלה מזה הן אלו שאין להם חלק לעוה"ב כלל, וגיהנום כלה והם אינם כלים, אעפ"י שיש בידם תורה ומע"ט ולא עשו תשובה... והאפיסורס, והוא המבזה תלמיד חכם בפניו, וכן תלמיד וכו' וכן המבזה ת"ח שלא בפניו, כגון אלו האומרים ררך גנות הני רבנן... או כאלו האומרים מאי אהנו לי לרבנן לדידהו קרי לדידהו שני וכו'.

בו עבודת השי"ת ויראתו ותורתו, כמש"כ כי זה כל האדם. ודבר זה כבוד ה' ית' והמכובד ת"ח ויראתו - מבטלים הידיעה הזאת ומראים ההפך בהנהגתם, וכאלו אומרים אמור כי אין העבודה עיקר, וכי הכבוד וההדר להצלחת עניני העולם, וכי שרש דבר נמצא מבלי עבודת השי"ת, והם מתללים את התורה, על כן יאבדו מתוך הקהל ויכלו כפיהם, כי הם עוברים את ה' מבלי עסק התורה. (רי יונה שיעת ש"ג קמו, קמח)

שבתחלת למודו אינו מחיב רק שילמד בקביעות תמיד יומם וליילה.

ואף אם לפעמים ודאי יפל במחשבתו איזה פניה לגרמיה, לשום גאות וכבוד וכיוצא, עם כל זה אל ישים לב לפרש או להתרפות ממנה בעבור זה ח"ו, אלא אדרבה, יתחזק מאד בעסק התורה, ויהא נכון לבו בטוח שודאי יבא מתוך כך למדרגת לשמה. וכן הוא גם כן בענין המצות על דרך זה.

ומי שימלאו לבו לבזות ולהשפיל ח"ו את העוסק בתורה ומצות אף שלא לשמה, לא ינקה רע, ועתיד ליתן את הדין ח"ו: ולא עוד אלא שנמנה בדברי רז"ל (בבריתא ראש השנה י"ז א') בין אותם שאין להם חלק לעולם הבא לגמרי חס ושלום, וגיהנםם קלה והם אינם פליו, והם המיניו והמסורות והאפיקורסיו. וכן במשנה ריש פרק חלק מנו את האפיקורוס בכלל אותו שאין להם חלק לעולם הבא, ואמרינו בגמרא שם (צ"ט ב'): "רב ורבי חנינא דאמרי תרוניהו זה המבזה תלמיד חכם, ר"י וריב"ל אמרי שאפילו המבזה חברו בפני תלמיד חכם נמי אפיקורוס הו", ואף אם אומר, "מאי אהני לו רבנו, לדידהו קרו, לדידהו תנו", הרי זה בכלל אפיקורוס מבזה תלמידי חכמים, וגם מגלה פנים בתורה נמי מקרי ח"ו, והרי זה אבד חלקו בחיי עולם, הרחמן יצלנו.

וכן הרבינו יונה ז"ל בשער התשובה, שמנה סדר מדרגות חמר

3. וזה שארז"ל כי המבזה תלמידי חכמים הוא כוזה דבר ה' ואין לו חלק לעוה"ב, יש לדבר שורש בשכל ועיקר במחקר. והנה אנחנו מציעים לענין טוב טעם ודעת. אמר שלמה ע"ה "כבוד חכמים יחלו וכסילים מרים קלון", ענין קלון - איש קלון, וכן "ואני תפילה" - איש תפילה. "שכתך בתוך מרמה" - בתוך אנשי מרמה. פי' האיש הנקלה והנבל מרים כסילים ומשבח אותם, כי יש בכבוד החכמים והישרים תועלות גדולות, וככבוד הכסילים והרשעים מכשולים רבים ועצומים. כי בהתהדר החכמים וכתתם עליונים, וברבים נשמעים, וילוו עליהם העם כולו וירמו

הנראה להאדם בהשקפה ראשונה שהוא עצת יצרו הטוב, להרריכו בדרך יותר גבוה, (י) כפי שמראה לו בה פנים וסימני טהרה, והאדם נופל ברשתו כמהר צפור אל פח בלי התבוננות רב, ולא ידע כי בנפשו הוא ורגליו יורדות מות ח"ו:

הגה"ה ואולי גם לזה קמו רז"ל באמנם (פרק הראה ס"א א) "יצר הרע דומה לזבוב ויושב בין שני מפתחי הלב". כי ידוע שמשכן היצר טוב בחלל הימיני של הלב, ומשכן היצר הרע בחלל השמאלי, כמ"ש (קהלת י'): "לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו", וזה אמנם שהיצר טוב שומר ומכיר את מקומו לימיו תמיד, שאינו מיעז לארם לעולם רק לטוב אמתי לבד, אבל היצר הרע אינו שומר את מקומו המיוחד לו בחלל השמאלי, להסית לעוון והטא נגלה, אלא הוא מרלג מקומו לפעמים גם לחלל הימיו, להתדמות להאדם כיצר טוב, להנהיגו בתוספת קרשה, ואינו מרגיש שתוכה טמון עגזן רע נמר ח"ו:

לזאת, הזהר בנפשה מאד, שאל ישיאך יצרה לאמר, שעקר הכל תראה שמהא אך עסוק כל ימיה לטהר מחשבתה כראוי, שתהא דבקות מחשבתה בכוראך בתמידות כל תמוט, ולא תשוב מפני כל להניח טהר מחשבתה בשום עת כלל, והכל לשם שמים, באמרו לה שכל עקר תורה ומצות המה דוקא כשהם בכונה עצומה ובדבקות אמתי, וכל זמן שאין לב האדם מלא לעשותם בכונה קדושה ובדבקות וטהרת המחשבה, אינה נחשבת למצוה ועבודה כלל, כאשר כבר למד המלך זקו וכסיל, לסמות עינים, ולהביא ראיותיו ממקרא ומשנה ותלמוד ומדרשים וספר הזהר, כעגזן רחמנא לבא בעי" (סנהדרין קו) וכהנה רבות עמו חבילות ראיות.

אמנם אם תזכה להבחין בעיני שכל על פי התורה, תבין ותמצא, שזה כל ענינו, להראות להאדם טלפיו בסימני טהרה, שדרכו בקדש, ורגליו יורדות מות רחמנא ליצלן.

לזאת, אתה צריך לזהר אדרבה, לכבד ולהגביה ככל אשר בכחה את כל העוסק ומחזיק בתורת ה', אפלו שלא לשמה, כדי שיאחו צדיק דרכו כל יתרפה ממנה ח"ו, כדי שיוכל לבא ממנה למדרגת לשמה:

וגם אם נראה, שכל ימי חייו מנעוריו ועד זקנה ושיבה היה עסקו בה שלא לשמה, גם כן אתה חייב לנהג בו כבוד, וכל שכן שלא לבזותו ח"ו, שכיון שעסק בתורת ה' בתמידות, בלתי ספק שהיה כונתו פעמים רבות גם לשמה, כמו שהבטיחו רז"ל (פסחים ג.) שמתוך שלא לשמה בא לשמה, כי אין הפרוש דוקא שיבא מזה ללשמה, עד שאחר כך יעסק בה תמיד כל ימיו רק לשמה. אלא הינו, שבכל פעם שהוא לומר בקביעות זמן כמה שעות רצופים, או שדרך כלל היתה כונתו שלא לשמה, עם כל זה, בלתי אפשר כלל שלא יכנס בלבו באמצע הלמוד על כל פנים זמן מעט כונה רצויה לשמה, ומעתה כל מה שלמד עד הנה שלא לשמה, נתקדש ונטהר על ידי אותו העת קטן שכוון בו לשמה:

פרק ד

וכמה זהירות יתרה צריך האדם להזהר בענינים כאלו ושכיוצא בהם. וכבר אמרו רז"ל (סוכה נ"ב א'): "כל הגדול מחברו יצרו גדול הימנו", כי היצר מתהפף בתחבולותיו לכל אדם, כפי ענינו ומדרגתו בתורה ועבודה. שאם הוא רואה, שכפי גבה מדרגתו של האדם, אם ישיאהו שיניח מקומו ומדרגתו לעשות בפעל איזה עון וחטא חמור או קל, שלא יאבה לו, הוא מתחפש להתדמות אל האדם כיצר טוב, לסמות שכלו, להטיל ארס, ולהטעותו באותו האפן והמדרגה עצמה שהאדם דבוק בה, שמראה לו בה איזה דרך,

5. ובפי רבינו על אבות (ה) הוסיף ע"ו, וז"ל, וזרבה בני אדם באים בנככי הנבוכות בענינים כאלה, כי היצור שופטן ומראה להם היתר לאיסור ומיישר התועבה ואת הישרה יעקש. אך אמנם בזאת יבחן אם הרבר שרוצה האדם לעשות אין בו הנאת מעונג ולא כבוד ונראה לו שהוא מצוה. ידע שהאמת כן הוא ולא מפיתוי היצר.

ח"ל רבינו הגר"א (בליקוטי מכת"י משלי א, ב) ... שיכול להיות שהוא היצור"ר מוליד את האדם בדרך אחד כמה שנים רבות והוא נראה שדרך הזה הוא בתכלית השלמות אין בו נפתל, ולאחר שנים רבות נגלה שהוא עקש ונפתל שאין כמוהו, ע"כ. וע"ע אורות הגר"א "דרכי היצר".

הדברים הללו עולים בזכרוני מדי הפגשי אתך יקירי. הלא מצד התולדה הנך נצר למשפחה מיוחסת מיהדות אשכנז (מצאצאי מהר"ל), ובהתאם לזה קבלת את חינוכך בדרכיו של המורה הגדול של יהדות זו, וכשרונותיך עמדו לך להתפרסם. ואמנם נתקיימה בך צפייתו של אותו צדיק, והתעוררה בלבך תשוקה עזה להתמסר ללימוד התורה במלוא הלהט של נפשך היקרה. ולמטרה זו צמצמת את עסק הדרך-ארץ שלך עד לגדר ההכרחי, וקבעת את מקום תלמודך בבית מדרש. ואחרי שקיימת בעצמך „עשה מלאכתך עראי ותורתך קבע" – הננו רואים אותך עולה במדרגות לימוד התורה בהצלחה מרובה.

ברם גם בהיותך שתול בבית המדרש, לא הסחת את דעך מאלה אשר חבלים לא נפלו להם בנעימים, ולא זכו להתבשם באהלה של תורה פנימה. ואמנם מצד תולדות חיך מוכשר אתה ביחוד להרגיש את ההבדל בין הנמצא מאסקופת העורה ולפנים, ובין הנמצא בדרך רחוקה. דאדם השותה מן המעין כשהוא סמוך אליו, ובידו להדביק את שפתיו לעצם המים המפכים – הרי חיותם של המים באה אל קרבו, ומשקה את מוח עצמותיו, נפשו מתחדשת עליו, ונשימתו נעשית רעננה. לא כן האדם המתפרנס מן מי המעין בריחוק מקום, כי עליו להזדקק לצנורות וכלים מכלים שונים בכדי להמשיך את המים אליו. וטבע המים חיים שהם מפסידים את חיותם בעברם דרך הצנורות, ולא עוד אלא שבדרך הם מקבלים תערובות של כל מיני צרורות ועפרוריות. ויודעים אנו היטב כי נמצא חוג גדול של אנשים אשר בדרך כלל מוכנים הם להמשיך עליהם עול תורה ומצוות, מ"מ מכיון שמפאת תנאי חייהם נמצאים הם במרחק, ובעל כרחם שיתפרנסו מן המעין דרך חציצות ומחיצות – ממילא אין המים באים אל תוכו בטהרתם ובחיותם. והרבה כוחות אחרים מעורבים בהם. ועל כן בהרגישך את המצוקה הנפשית של החוג הזה, הציקתך רוחך להיות להם לאחיעזר ולאחיסמך. ולמטרה זו כתבת סכום מאמרים בעניני השקפות ודעות בכדי להציל לכל הפחות במדת-מה את טהרתם של המים לאלה הנמצאים בדרך רחוקה מן המעין... וכשם שהנך מצליח בלימוד התורה, כמו כן תצליח בעמוד החסד לקרב רחוקים, ולגלות את היקרא-דאורייתא שהנך מוצא בבית המדרש, להללו הנמצאים עדיין מבחוץ.

בצפיה להרמת קרנם של עמלי תורה,

יצחק הוטנר

קכח.

יום ב' לר"ח אייר תשכ"ג.

אהובי חביבי,

שלום וברכה!

מכתבך הגיע לידי. ודבריך הגיעו ללבבי. דע לך חביבי כי עצם מכתבך מתנגד הוא לכל התאורים הנמצאים בו. והנני בזה להסביר לך תוכן משפט זה. רעה חולה היא אצלנו שכאשר מתעסקים אנו בצדדי השלימות של גדולינו, הננו מטפלים בסיכום האחרון של מעלתם. מספרים אנו על דרכי השלימות שלהם, בשעה שאנחנו מדלגים על המאבק הפנימי שהתחולל בנפשם. הרושם של שיחתנו על הגדולים מתקבל כאילו יצאו מתחת יד היוצר בקומתם ובצביונם. הכל משוחחים, מתפעלים ומרימים על נס את טהרת הלשון של בעל החפץ-חיים זצ"ל, אבל מי יודע מן כל המלחמות, המאבקים, המכשולים, הנפילות, והנסיגות לאחור שמצא החפץ-חיים בדרך המלחמה שלו עם יצרו הרע, משל אחד מני אלף. ודי לנבון שכמותך לדון מן הפרט אל הכלל. התוצאה מזה היא כשנער בעל דוח, בעל שאיפה, בעל תסיסה מוצא בעצמו מכשולים, נפילות, ירידות הרי הוא דומה בעיניו כבלתי-„שתול בבית השם". שלפי דמיונות של נער זה להיות שתול בבית השם, פירושו הוא לשבת בשלות הנפש על נאות דשא של מי מנוחות וליהנות מיצרו הטוב כדרך שצדיקים נהנים מזיו השכינה שעטרותיהם בראשיהם במסיבת גן-עדן. ולאידך גיסא, לא להיות מורגז מסערת היצר על דרך הכתוב של „במתים חפשי" ¹.

אבל דע לך, חביבי, ששורש נשמתך הוא לא השלוח של היצר-טוב, אלא דוקא מלחמתו של היצר-טוב. ומכתבך היקר הנלבב מעיד כמה עדים כי אכן לוחם נאמן אתה בצבאותיו של היצר-טוב. באנגלית אומרים Lose a battle and win the war ². בודאי שהנך נכשל ועומד להיות נכשל, (אין בזה משום פתיחת פה לשטן) ובכמה מערכות תפול שדוד. אבל אני מבטיח לך שלאחר הפסד כל המערכות תצא מן המלחמה כשזר הנצחון על ראשך, והטרף החד מפרפר בין שיניך. Lose battles, but win wars. החכם מכל אדם אמר „שבע יפול צדיק וקם" ³. והטפשים חושבים כי כונתו בדרך רבותא. אע"פ ששבע יפול צדיק מ"מ הוא קם. אבל החכמים

1 תהלים פח, ו.

2 הפסד קרב, ותצא מלחמה.

3 משלי כד, טז.

27

עלי דרך, וכשפיפון עלי אורת. ארסו של נחש בקרבך ? - הוא ישופך עקב ואתה תשופנו ראש.
 מצאתי לנכון להציע לך דברים הללו בכתב. הכונה היא לתת לך יכולת להזדקק להם מדי פעם בפעם. מובן מאליו שמפאת זה לא היתה הכונה אלא להקו הכללי. ובנוגע לנקודות פרטיות, בזה יפה כוחו של הדיבור החי פנים אל פנים.

אתה הוא השתול בבית השם !

בהשתתפות בסבלך,

בבטחון בנצחונך,

בתפלה להצלחתך

יצחק הוטנר

גב. עכשו הנך מבין את המשפט הראשון של המכתב, כי עצם מכתבך מתנגד הוא לכל התאורים הנמצאים בו.

קכט.

י"ב תמוז תשכ"ג.

חביבי יקירי,

שלום וברכה !

היה מי שאמר כי העונג שמרגישים לפעמים בקריאת מכתבים ישנים, עיקרו הוא בזה שמכתבים הללו אינם מחייבים תשובה. קריאת מכתבך הכחישה והזימה בעיני מימרא זו, כי אדרבא עיקר ההנאה שהרגשתי בשעת קריאת מכתבך הוא בזה שמכתב כגון דא מחייב תשובה. „בדעתי להשקיע רוב הזמן בלימוד תורה, ותקותי כי אזכה למדרגת הבא לטהר“, דברים הללו הם ציטטה ממכתבך. המלים הללו נתהפכו בקרבי למנגינה של מתיקות. אינני יודע מתוך איזה הלך-רוח נולדו הדברים הללו אצלך, אבל יודע אני איזה הלך-רוח הולידו הדברים הללו אצלי. גלי אהבה התנשאו בלבבי לקראתך, ועל גביהם של הגלים הללו תקוה הרישית: מי יתן והיה.

עצתי אמונה כי אל תקבע לך מקום מסויים ללימוד תורה. תשתייך לכל המקומות שימצאו חן בעיניך, אבל אל תקבע את עמוך אף באחד מהם. ולעומת זאת הנני מייעץ בתוקף שתבחר לך ענין מסויים בהלכה שבו תעמול בזמן היותך בארץ. חלילה לך להתפזר בענינים שונים. אדרבא,

יודעים היטב שהכונה היא שמהות הקימה של הצדיק היא דרך ה"שבע נפילות" שלו. וירא את כל אשר עשה והנה טוב מאד. טוב זה יצר טוב. מאד זה יצר הרע⁴.

אהובי, הנני לוחץ אותך אל לבבי, ולוחש באזניך, כי אילו היה מכתבך מספר לי על אודות המצוות ומעשים טובים שלך הייתי אומר שקבלתי ממך מכתב טוב. עכשו שמכתבך מספר על דבר ירידות ונפילות ומכשולים, הנני אומר שקבלתי ממך מכתב טוב מאד. רוחך סוערת לקראת השאיפה להיות גדול. בבקשה ממך אל תצייר לעצמך גדולים שהם ויצרם הטוב בבחינת חד-הוא. לעומת זאת צייר בנפשך גדולות של גדולי עולם באותיות של מלחמה נוראה עם כל הנטיות השפלות והנמוכות. ובזמן שהנך מרגיש בקרבך סערת-היצר, דע לך שבזה הנך מתדמה אל הגדולים הרבה יותר מאשר בשעה שאתה נמצא במנוחה שלימה שאתה רוצה בה. דוקא באותם המקומות שהנך מוצא בעצמך הירידות הכי מרובות, דוקא באותם המקומות עומד הנך להיות כלי להצטיינות של כבוד שמים.

אינך רוצה לגנוב את דעתי, שאחשוב עליך שהנך נמצא בקו הטוב בעוד שבאמת הנך כך וכך, ועוד כך ושבע פעמים כך. ואני מה לי לכל השבע פעמים הללו. בשבילי עובדת היסוד היא כי במשך החורף העבר רכשת לך ידיעה הגונה בהלכות נוקי ממון. חזרת כמה פעמים על המס' שלמדת. לא תכחיש את זה. זו היא העובדא המכריעה. בעובדא זו גנוז סוד הנצחון במאבק היצרים שלך.

הנך כותב „לעולם לא אשכח הרצון שהיה בי להצליח ולעלות מחיל אל חיל, אבל חבל כבר אבדה תקותי“. אינני יודע כיצד אתה מעיז פנים להכחיש מציאות חיה, האם אתה לא עלית מחיל אל חיל מאותו זמן שנכנסת לבית מדרש ? ! מכיר אני אותך שאינך בעל-העזה כזה, אלא שהם הם הדברים, אם מוצא אתה בעצמך שיצרך הרע מתגבר עליך, הנך חושב בטפשותך ובתמימותך שכבר אבדה תקותך. דברייך פשוט מביאים לידי גיחוך. משתתף אני בסבלך הרע, אבל הסבל הזה הוא הרחם של הגדלות. ראיתי את פניך בשעת עיון בהלכה. ראיתי את פניך בשעת הקשבה לשעורים. ראיתי את פניך בליל שביעי של פסח. האותיות החרותות על פניך בשעות הנ"ל הן אותיות של „סוף הכבוד לבוא“. אין שביל הכבוד מתפתל דרך מישור; שביל הכבוד עובר מסתובב כנחש

4 ב"ר ט.